

Универзитет у Београду  
Филозофски факултет  
Одељење за историју

Мастер рад

**Краљ Карол I Хоенцолерн: Последњих осам година  
(1907-1914)**

Ментор:

проф. др Милош Ковић

Студент:

Марија Миљковић ИС 20/45

Београд, септембар 2021.

## Садржај

|  |    |
|--|----|
| Предговор  | 1  |
| СПОЉНА ПОЛИТИКА                                  |    |
| Краљ Карол I и велике силе                       | 3  |
| Краљ Карол I и балканске државе                  | 22 |
| Балкански ратови и улога Румуније                | 44 |
| УНУТРАШЊА ПОЛИТИКА                               |    |
| Устанак сељака 1907. и аграрно питање у Румунији | 52 |
| Унутрашње прилике (1908-1914)                    | 59 |
| Краљев утицај у културном животу Румуније        | 68 |
| Закључак   | 75 |
| Извори и литература                              | 77 |

## Предговор

Након свргавања кнеза Александруа Јоана Кузе 1866. године, румунски политичари решили су да новог кнеза потраже на западу. Француски цар Наполеон III предложио је румунском изасланству да за владара прихвате његовог даљег рођака, који припада династији Хоенцолерн-Сигмаринген. После извесних преговора, 1866. године млади пруски официр Карол Хоенцолерн-Сигмаринген, отпочео је своју дугогодишњу владавину на румунском престолу. Најпре као кнез, а од 1881. године као краљ, Карол I је током четрдесет осам година ојачао унутрашње стање државе, а током ратова (1877-1878), Румунија је изборила независност од Османског царства и проширила се на северну Добруцу, добивши између осталог, и црноморску луку Констанцу.

Почетак XX века краљевини Румунији донео је бурне догађаје, а краљ Карол I морао је да се суочи са тешким политичким и друштвеним изазовима. Тема овог мастер рада обухвата владавину краља Карола I у периоду од устанка сељака 1907. године, све до његове смрти, у јесен 1914. године. Рад ће бити подељен у две велике целине, које ће се даље делити на три поглавља, у оквиру којих ће бити разрађена сва важна питања спољне и унутрашње политике краља Карола I.

У првој целини биће обрађена спољна политика краљевине Румуније, као и краљево учешће у њој. Прво поглавље се односи на став краља Карола I према великим силама, а посебно према Аустро-Угарској и Немачкој, са којима је склопио тајни уговор 1883. године о приступању Румуније Централним силама. Овај уговор, за који румунска политичка елита није знала, обелодањен је тек у лето 1914. године. Осим краљеве политике према Немачкој и Аустро-Угарској, биће речи и о његовим односима према Француској и Русији, који су постали приснији тек пред крај његове владавине. У наставку се анализирају односи Румуније са балканским државама: Бугарском, Србијом, Албанијом и Грчком, који постају занимљиви нарочито након Анексионе кризе (1908-1909), док се последње поглавље прве целине односи на учешће Румуније у Балканским ратовима.

Друга целина обрађује унутрашњу политику Карола I, која је у годинама од 1907. до 1914. обележена немирима. Велико сиромаштво и незадовољство сељака арендашима, били су главни узрок побуне која је избила почетком 1907. године, и

која се може сматрати првим грађанским ратом у Румунији. Поред суровог гушења овог устанка, значајно место у овом осмогодишњем периоду заузимају политички сукоби услед покушаја ревизије Устава из 1866. године, као и настојања за спровођењем аграрне и изборне реформе. Друга целина бави се и односима краља Карола према политичким странкама, као и начином на који је владао државом. У оквиру тог поглавља биће приказано како је изгледала сарадња између краља и политичких странака у Румунији, које су биле њихове претензије, и због чега је долазило до сукоба. Последње поглавље другог дела рада бавиће се утицајем краља Карола и његове супруге, краљице Елизабете, у културном животу Румуније.

\*

У обрађивању устанка из 1907. године, велику помоћ је пружила документарна грађа која сведочи о учешћу румунске војске у гушењу побуне (F. Șperlea, L. Drăghici, M. Stănescu, *Armata Română și răscoala din 1907*, București 2007). Дневници и мемоари румунских политичара, Александруа Маргиломана и Јона Г. Дуке, посебно су били драгоцени за разумевање унутрашње и спољне политике Румуније у периоду од 1907. до 1914. године, као и говори краља Карола, објављени крајем тридесетих година XX века. Писма која је Карол слао својој сестри Марији, грофици од Фландрије и мајци белгијског краља Алберта I, такође су била од помоћи да стекнемо бољи увид у догађаје, а нарочито да дубље спознамо краљеве ставове. Сећања румунског археолога и историчара уметности, Александруа Цигаре-Самуркаша, била су од велике користи за обрађивање културног живота Румуније у периоду од 1907. до 1914. године.

Када је реч о спољној политици краља Карола, најважније место заузимају *Документи о спољној политици Краљевине Србије*, које је објавила САНУ, док су за период балканске кризе и ратова (1912-1913), од изузетне користи била и документа објављена крајем 1913. године у Букурешту (*Cartea Verde, traducerile de V. M. Ivanceanu, București 1913*). Грађа Посланства Краљевине Србије у Букурешту, која се чува у Архиву Србије, такође је коришћена приликом писања овог мастер рада.

### Краљ Карол I и велике силе

Од Берлинског конгреса и стицања независности, основни мотив румунске спољне политике био је да се на Балкану одржи *статус кво*. Ова претензија румунског државног врха нарочито је била заступљена током бурних догађаја у Европи и на Балкану од почетка XX века. Личност која је држала узде румунске спољне политике, био је краљ Карол. Заједно са председницима владе и министрима спољних послова, он водио је рачуна о очувању, пре свега, својих интереса на међународном политичком плану.

На односе румунског краља са великим силама Европе битно је утицало склапање одбрамбеног споразума са Аустро-Угарском, а затим и са Немачком у јесен 1883. године. Везивање Румуније за Тројни савез под покровитељством немачког канцелара Ота фон Бизмарка, имало је за циљ да осигура све три државе од офанзивних намера Русије, као и да регулише комплексне односе Румуније и Аустро-Угарске. Знајући да већина румунских политичара, који су били франкофилски настројени, неће подржати овакав курс румунске спољне политике, а да румунско јавно мњење будним оком прати тежак положај својих сународника у Трансилванији, краљ Карол је одлучио да споразум са Тројним савезом држи у тајности. За њега је знала мањина румунских политичара, које је краљ Карол сматрао оданим држави и династији.<sup>1</sup>

Међутим, постојање споразума између Румуније и Аустро-Угарске није подразумевало да неслагања у њиховим односима неће бити. Царински рат који је трајао од 1886. до 1891. године заљуљао је односе двеју држава, али је ситуација стабилизована када је Румунија обновила свој приступ Тројном савезу 1891. године.<sup>2</sup> Сматрајући да на краља Карола може да изврши велики утицај, Двојна

---

<sup>1</sup> K. Hitchins, *Rumania 1866-1947*, Oxford 1994, 141-143; R. Dinu, „King Charles I and Decision Making Process in the Romanian Foreign Policy before the First World War“, *Revista Arhivelor* 85 (2008), 126-127; Ş. Constantinescu, „Regele Carol I și aspecte ale politicii externe românești la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX“, *Muzeul Național XIII* (2001), 194.

<sup>2</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 143-145; Ş. Constantinescu, *нав. дело*, 195.

монархија је покушала да се умеша у унутрашња питања Румуније. Намера Аустро-Угарске да буде битан фактор у румунској политици није, међутим, имала изгледа за успех. У јеку сељачког устанка, марта 1907. године, Беч је уз подршку Берлина понудио краљу Каролу да аустроугарске трупе закоракну на тло румунске државе, како би му помогле да савлада побуњенике. Румунски краљ је жустро реаговао, претећи чак и абдикацијом уколико и један аустријски војник пређе на румунску територију, наговестивши тиме одлучност коју ће у наредним годинама показати у односима са Аустро-Угарском.<sup>3</sup>

Држање Румуније на европској политичкој сцени, а пре свега у односима са Аустро-Угарском, зависило је и од догађаја у њеном суседству. Проглашење независности Бугарске и уздицање у ранг царства 1908. године узрујало је државни врх Румуније, а свестан лошег стања румунске војске, краљ Карол је заговарао одржавање *статуса кво* на Балкану. Међутим, бојећи се да ће доћи до оружаног сукоба између Бугарске и Турске, а посебно у страху да Бугарска не прошири територије своје државе, краљ Карол је истакао да би Румунија у том случају требало да добије компензацију у виду територијалног проширења од Рушчука до Варне. Одбијање Аустро-Угарске да пружи подршку територијалним захтевима Румуније изазвало је огорченост румунског државног врха, који је тај корак оценио као давање подршке бугарској политици. Са друге стране, намера Аустро-Угарске у једном тренутку била је да привеже Бугарску за Тројни савез, како би је одвојила од Русије и држала Србију у што пасивнијем положају. Румунским лидерима се овакав план Двојне монархије није допао.<sup>4</sup> Топле речи којима је краљ Карол честитао Францу Јозефу јубиларну, шездесету годишњицу на трону 1908. године, ублажиле су варнице које су трепериле између двеју држава, иако се само чекао тренутак да оне поново букну. Љубазне поздраве и лепе жеље краљ Карол је упутио и надвојводи Францу Фердинанду и његовој супрузи, Софији Хоенберг, приликом њихове посете Букурешту у јулу 1909. године. Том приликом, у дворцу Пелеш, краљ Карол је све присутне подсетио на тесне везе Румуније и Аустро-Угарске, дижући здравицу у част својих гостију.<sup>5</sup>

---

<sup>3</sup> A. Marghiloman, *Note politice (1897-1915)*, București 1927, 62.

<sup>4</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 146-147.

<sup>5</sup> *Cuvântările Regelui Carol I (1887-1914)*, ediție îngrijită de C. C. Giurescu, București 1939, 393-394, 409-410; I. Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, *Carol I* vol. 1, București 2004, 205.

Повлачење вође либерала Димитрија Стурзе из политике, и долазак француског ђака Јона Ј. К. Братијануа на место председника владе крајем 1908. године, узнемирило је Тројни савез. Братијануова политика, која је била помирљива према Русији и пријатељски оријентисана према Француској, разликовала се од политике његовог претходника. Иако је сматрао да је споразум између Румуније и Тројног савеза неопходан, Братијану је желео да води независну политику према Аустро-Угарској, чиме је добио подршку националистичких кругова у Румунији, огорчених на политику Аустро-Угарске према Румунима у Трансилванији.<sup>6</sup> Лета 1909. године, током свог боравка у Бечу и Берлину, Братијану је још једном покренуо питање територијалне компензације у случају да из евентуалног рата са Турском Бугарска изађе са проширеном територијом. Аустроугарски министар спољних послова, гроф Ерентал, дао је реч румунском премијеру да ће Аустро-Угарска дипломатским путем подржати Румунију, јер давање помоћи у територијалним питањима није у оквиру потписаног уговора којим је Румунија приступила Тројном савезу. Румунски државни врх био је разочаран оваквим држањем Беча. Осим тога, краљ Карол, иако је одржавао присне везе са Тројним савезом, није био равнодушан према политици која је вођена према Румунима који су живели под окриљем Двојне монархије. Свестан да је јавно мњење непријатељски настројено према Аустро-Угарској, скренуо је пажњу свом савезнику да политика асимилације коју воде мађарске власти може само да допринесе погоршавању ионако лошег положаја и угледа Аустро-Угарске у Румунији.<sup>7</sup>

Покушај одржавања коректних односа Румуније и Аустро-Угарске доживео је крах током Балканских ратова (1912-1913).<sup>8</sup> Неутрална Румунија у Првом балканском рату тражила је подршку Аустро-Угарске након што је истакла своје територијалне претензије. Министар спољних послова Аустро-Угарске, Леополд фон Берхтолд, покушао је да балансира између Бугарске и Румуније, пружајући обема речи подршке. Новембра 1912. године, у посету румунском краљу дошао је начелник генералштаба аустроугарске војске, Конрад фон Хецендорф, како би

---

<sup>6</sup> R. Dinu, „Romanian Foreign Policy From Berlin to Sarajevo, 1878-1914, Some Characteristics“, *Romanian and European Diplomacy From Cabinet diplomacy to the 21st century challenges*, Iași 2012, 231-232.

<sup>7</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 147-148.

<sup>8</sup> О учешћу Румуније у Балканским ратовима биће више речи у последњем поглављу ове целине.

примирио румунски државни врх, а у исто време, његов задатак је био да се увери у оданост Румуније Тројном савезу. Краљ Карол и начелник румунског генералштаба, генерал Александру Авереску, показали су спремност да остану уз Тројни савез тиме што су одобрили планове за постављање румунских и аустроугарских војних трупа према Србији и Русији, уколико се сукоб са Османским царством буде претворио у европски рат.<sup>9</sup> Међутим, након што је остао ускраћен за подршку Аустро-Угарске око територијалне компензације током преговора у Лондону крајем 1912. и почетком 1913. године, краљ Карол је одлучио да све мање слуша сугестије Беча. Управо у ово време истекао је савез између Румуније и Аустро-Угарске, али упркос неслагањима током кризе на Балкану, у фебруару је обновљен, на период од седам година. Иако се чинило да су односи Румуније и Аустро-Угарске на корак од слома, савез је брзо обновљен, без сувишних преговарања.<sup>10</sup>

Како се ситуација на Балкану све више компликовала, тако је на краља Карола све већи утицај имала борбена струја међу водећим политичарима. Разочарање румунског краља због политике коју је Аустро-Угарска водила према Румунији, још више је одвојило Букурешт од Беча. Врхунац тог удаљавања десио се након претње Берхтолда да ће аустроугарска војска деловати против Србије уколико дође до српског сукоба са Бугарском, а да је за Румунију зато боље да се држи по страни. Румунски државни врх није поклекао пред овим упозорењима, већ је наставио да слободно води спољну политику, усредсређујући се само на интересе своје државе. Тако је уз благослов краља Карола Румунија у Другом балканском рату стала уз Србију, а против Бугарске.<sup>11</sup> Догађаји који су уследили током и након мировне конференције у Букурешту показали су спремност Аустро-Угарске да осујети сваки покушај Румуније да се држи независно од Тројног савеза. Са друге стране, Румунија је управо у време кризе на Балкану 1912-1913. године успела да прошири границе своје спољне политике тако што је одбила да буде послушни савезник Беча. Велики утицај на овакво вођење румунске спољне политике током Балканских ратова имала је и Немачка, а подршка цара Вилхелма II краљу Каролу

---

<sup>9</sup> К. Hitchins, *нав. дело*, 150-151; R. Dinu, „Romanian Foreign Policy“, 232.

<sup>10</sup> К. Hitchins, *нав. дело*, 152.

<sup>11</sup> *Исто*, 152-153; Ş. Constantinescu, *нав. дело*, 194; R. Dinu, „Romanian Foreign Policy“, 232-233.



у кључним моментима дала је Румунији још више снаге да се избори за своје политичке претензије.<sup>12</sup>

Период од ратова на Балкану до смрти краља Карола октобра 1914. године, био је период затишја у односима Румуније и Аустро-Угарске. Углед који је Румунија стекла тако што је окончала Други балкански рат и у својој престоници поделила ратни плен, није се допао Бечу. Аустроугарски дипломата Отокар Чернин, добио је задужење крајем 1913. године да из Букурешта извештава о расположењу владајућих кругова у Румунији према Двојној монархији. У својим извештајима он није био оптимистичан. Бечу је скренуо пажњу на потребу мењања националне политике мађарске владе, јер жестока румунска пропаганда према Буковини и Трансилванији постаје све гласнија, а румунско нагињање према Антанти све вероватније. Аустро-Угарска је настојала да што пре спроведе у дело своје балканске планове. Спремајући се за одлучујући окршај са Србијом, Беч је сматрао да би за Централне силе у наредном периоду најважније било да створе брану руског продора на запад преко Румуније, Бугарске, Турске и Албаније. План је био да се измире Румунија и Бугарска, као и Бугарска и Турска, и да се вежу за политику Аустро-Угарске.<sup>13</sup> Са друге стране, Беч је већ добро знао да на Румунију не може да се ослони. Постало је очигледно да утицај Антанте све више продира међу Румуне, а неспокојству у државном врху Аустро-Угарске доприносили су гласни румунски вапаји за Трансилванијом и Буковином.<sup>14</sup> Иако је краљ Карол сматрао да је за Румунију најбоље да се држи германофилске политике, није се противио политици коју је Братијану водио, а није ни намеравао да угуши покрет који се залагао за присаједињење оних крајева под Хабзбуршком монархијом у којима живе Румуни. Истовремено, Братијануова политика 1914. године била је политика одржавања равнотеже између два блока великих сила, Тројног савеза и Антанте. И поред тога што је одржавао присније везе са Француском и Русијом, Братијануу није био циљ да додатно компликује односе са Немачком и Аустро-Угарском.<sup>15</sup>

---

<sup>12</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 153-154; *Cartea Verde*, traduceriile de V. M. Ivanceanu, București 1913, док. бр. 268, 269, 270, 271, 272; A. Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice 1911-1913*, București 1998, 247-249.

<sup>13</sup> А. Митровић, *Продор на Балкан. Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908-1918*, Београд 2011, 202-203.

<sup>14</sup> *Исто*, 250-251.

<sup>15</sup> R. Dinu, „Romanian Foreign Policy”, 233-234; K. Hitchins, *нав. дело*, 153-154.

У оваквом маниру Румунија је дочекала почетак Великог рата августа 1914. године. Краљ Карол је од почетка Јулске кризе настојао да избегне мешање у сукоб између Аустро-Угарске и Србије. Био је задовољан што је српска влада попустила свим захтевима ултиматума, и надао се да до окршаја неће доћи. Међутим, писмо цара Франца Јозефа узнемирило је румунског краља и пољуљало његова веровања у мирно решење спора. Аустроугарски цар се у писму позивао на дуге пријатељске везе које је годинама неговао са краљем Каролом, и наговестио да очекује да ће Румунија подржати аустроугарску намеру да се војним путем обрачуна са Србијом. Притом, Франц Јозеф је поручио румунском краљу да они који су пријатељи Србије, не могу бити пријатељи Аустро-Угарске.<sup>16</sup> И Чернин је покушао да убеди краља Карола да је једини исправни пут Румуније уз Тројни савез. Крајем јула 1914. године нудио је румунском краљу проширење румунске територије на рачун српске. Аустроугарски државни врх се надао да ће Румуни бити задовољни добијањем територије око Неготина, и да ће остали суседи Србије пристати на њено распарчавање.<sup>17</sup>

Са друге стране, многи румунски политичари су овај рат видели као прилику да се коначно обрачунају са Двојном монархијом и ослободе румунско становништво у Трансилванији. Незавидан положај краљевине Румуније, која је у исто време и савезник Тројног савеза, а такође са Србијом и Грчком има тајни уговор о одбрани Букурешког мира из 1913. године, решен је тако што је на седници Крунског савета 3. августа 1914, одлуком већине проглашена њена неутралност. Братијану, који је вршио дужност председника владе, је на Крунском савету уверавао краља и све присутне да споразум који је Румунија потписала не укључује одредбу о уласку Румуније у рат, уколико га Аустро-Угарска започне. Ову одлуку су позитивно оценили и Тројни савез и Антанта, надајући се да ће успети да привуку Румунију на своју страну. Краљ Карол се није слагао са оваквом одлуком Крунског савета, и веровао је да може да ослободи Румуне из Трансилваније и Буковине чак и у ратној коалицији са Централним силама. Његова прогноза била је

---

<sup>16</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 219; N. Iorga, *Supt trei regi: Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, București 1932, 180-181.

<sup>17</sup> А. Митровић, *нав. дело*, 288-289.

та да ће Аустро-Угарска као држава нестати са карте Европе за најдуже двадесет година, а да ће Румунија тада остварити национално уједињење.<sup>18</sup>

\*

Утицај и углед Немачке у Румунији растао је седамдесетих година XIX века, а томе је свакако допринело и порекло румунског владара. Као припадник династије Хоенцолерн, краљ Карол је несумњиво за Немачку био чврсто везан, како емотивно, тако и у вођењу своје политике. Осим краља, за кога је овакво држање разумљиво, знатан број румунских водећих политичара дивио се Немачком царству, те су присни односи Румуније и Немачке били природан след догађаја, а то се показало и одлуком румунског државног врха да приступи Тројном савезу 1883. године. Утицај Немачке на овај корак краља Карола био је огроман. Војна снага Немачке, као и њена економска снага, биле су привлачне румунским политичарима, а с обзиром на то да је Румунија економски већ била повезана са Аустро-Угарском, немачко финансијско тржиште је виђено као добар извор за подизање кредита. Са друге стране, и Немачка је имала великих интереса да са Румунијом успостави тесну сарадњу. Бизмарково настојање да неутралише руско ширење бацило му је у загрљај Румунију, која је требало да буде кључан актер немачке анти-руске политике.<sup>19</sup>

Сличан приступ који је Аустро-Угарска имала према Румунији током кризе на Балкану након проглашења независности Бугарске, имала је и Немачка. Њен канцелар фон Бетман Холвег одбио је да пружи подршку Румунима што се тиче територијалне компензације, али је у Берлину уверавао Братијануа да ће Немачка и Аустро-Угарска дати дипломатску потпору Румунији у Источном питању. Присне везе које је краљ Карол одржавао са царем Вилхелмом II, његовим сином и престолонаследником Фридрихом Вилхелмом, као и контакти које је имао у Немачкој, помагали су му да стабилизује односе Румуније и Немачке, и да сваку

---

<sup>18</sup> М. Ђурушкин, „Придобивање Румуније на страни Антанте – циљ дипломатије Краљевине Србије (15/28. јул 1914 – 4/17. август 1916)“, *Темишварски зборник* 7 (2014), 9; I. Scurtu, *нав. дело*, 224-225; N. Iorga, *нав. дело*, 185; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 7, св. 2, ур. В. Дедијер, Ж. Анић, Београд 1980, док. бр. 664.

<sup>19</sup> R. Dinu, „King Charles I“, 129-130; K. Hitchins, *нав. дело*, 137, 140; Б. Стојић, *Француска и Балкански ратови (1912-1913)*, Београд 2017, 54.

несугласицу реши најмирнијим путем, што није био случај са споровима Румуније и Аустро-Угарске.<sup>20</sup>

Седамдесети рођендан краља Карола прослављен је у Букурешту, уз највеће свечаности, двадесетог априла 1909. године. Немачки цар Вилхелм II упутио је топле рођенданске честитке свом рођаку, и искористио овај повод да именује румунског краља за почасног фелдмаршала немачке војске. У одговору на указану част, краљ Карол није пропустио да истакне колико је поносан због оваквог геста немачког цара. На отварању седнице законодавне скупштине новембра исте године, краљ Карол је сенаторима и посланицима ставио до знања да је његово именовање за фелдмаршала немачке војске доказ великог пријатељства Немачке и Румуније.<sup>21</sup>

Складни односи Румуније и Немачке стављени су на тест током Балканских ратова, али након њих, везе ове две државе постале су јаче, чиме је Румунија добила ослонац преко ког се могла супротставити Двојној монархији. Иако су и Немачка и Аустро-Угарска саветовале Румунију у јесен 1912. да решење територијалног питања са Бугарском не тражи насилним путем, почетком 1913. године немачки канцелар је уверавао Румуне да ће Немачка дати све од себе да Румунија из балканске кризе изађе задовољна. По упутствима које је добио из Берлина, немачки конзул у Софији саветовао је председника бугарске владе Ивана Гешова да озбиљно размотри уступање територије између Силистрије и Балчика Румунији, чиме је Немачка јасно показала на чију страну је стала у овом спору. Подршка коју је Немачка дала Румунији, као и незадовољство услед аустроугарске подршке Бугарској, утицали су на краља Карола да одлучније води спољну политику почетком 1913. године. Поред тога, краља је охрабрио и извештај енглеског конзула у Румунији, у ком се наводи да је немачка влада утицала на енглеског министра спољних послова Едварда Греја да се на Бугарску изврши притисак, како би се територијално питање у Добруци решило мирним путем.<sup>22</sup>

Улазак Румуније у Други балкански рат августа 1913. године био је прекретница у румунској спољној политици, која се све до тог тренутка трудила да

---

<sup>20</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 147-148.

<sup>21</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 407-408; S. Cristescu, *Carol I: Corespondența personală 1878-1912*, București 2005, 458-459; I. Scurtu, *нав. дело*, 205, 209.

<sup>22</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 38, 39, 60, 87, 90.

буде војно неутрална. Одбијање Немачке да подржи Аустро-Угарску у покушају да заустави Румунију у војним акцијама, потврдило је оданост немачког државног врха краљу Каролу. Немачки цар стајао је уз свог рођака све до завршетка рата, а сваки потез румунске владе наишао је на одобрење немачких конзула у целој Европи. Уочи завршетка мировне конференције у Букурешту, која је расподелила територијални плен савезницима у Другом балканском рату, немачки цар Вилхелм II не само да је упутио честитке краљу Каролу, већ му је понудио и своју помоћ при ревидирању уговора, уколико постоје спорне тачке које би румунски краљ желео да исправи. Истовремено, све покушаје Аустро-Угарске да измени одредбе овог уговора у њену, и у корист Бугарске, Немачка је уз помоћ осталих великих сила успешно спречила.<sup>23</sup> Вилхелму II је било од велике важности да држи Румунију уз Централне силе. По његовом мишљењу, највећа опасност на Балкану представљало је могуће груписање Словена, те је сугерисао Бечу да је потребно успоставити блиску сарадњу са несловенским државама, Румунијом и Грчком. Немачки цар је рачунао да би уз њих, временом, могао да веже и Србију, која би за политику Аустро-Угарске била кориснија него Бугарска. Поред тога, било му је јасно да би зближавање са Бугарском значило удаљавање Румуније од Централних сила. У тренуцима када су јачале везе Румуније и Србије, али и јака пропаганда за Трансилванијом и Буковином, Берлин је настојао да се што више умиљава Букурешту. Иако Аустро-Угарска није била одушевљена овим немачким плановима, није ни морала дуго да чека на испуњење својих офанзивних намера на Балкану.<sup>24</sup>

Период мира и учвршћивања новог стања на Балкану, успостављеног после мировне конференције у Букурешту, није дуго трајао. Потрес који је настао након Сарајевског атентата и током Јулске кризе, цар Вилхелм II је покушао да искористи како би што пре извршио притисак на краља Карола. Немачки цар, као и Франц Јозеф, покушао је да приволи краља Карола да остане одан својим пријатељима, Немачкој и Аустро-Угарској, и да Румунија испуни своју дужност као њихов савезник уласком у рат на страни Централних сила. Немачки канцелар, у намери да придобије Румунију за рат, заузео је оштрији став према краљу Каролу, те је већ 2. августа 1914. захтевао моменталну мобилизацију румунске војске и њено

---

<sup>23</sup> Исто, док. бр. 265; А. Marghiloman, *нав. дело*, 194; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 6, св. 2, ур. Д. Лукач, Београд 1981, док. бр. 667.

<sup>24</sup> А. Митровић, *нав. дело*, 223-225, 245.

ангажовање према Русији. Краљ Карол је намеравао да послуша немачког цара и нареди мобилизацију, али га је у томе спречио Братијану, који се у овим тешким тренуцима нашао на месту председника владе. Као што је већ речено, Крунски савет је одлучио да Румунија прогласи неутралност, а једанаест дана касније, стари краљ је са великим жаљењем обавестио цара Вилхелма II да није могао да иде против одлуке већине румунских политичара. Њихов став је оценио као непромишљен, мада је признао да се рату не противи само влада, већ и цео румунски народ.<sup>25</sup>

Остарели румунски краљ тешко је прихватио немире који су завладали Европом услед рата. Отворено заговарајући улазак Румуније у рат против Антанте, краљ је против себе имао румунску јавност која га је позивала на абдикацију, али и поред тога, краљ Карол је веровао да Румунија треба у спољној политици да следи Немачко царство. Таке Јонеску, вођа Демократско-Конзервативне странке, сведочи да је краљ Карол толико био заслепљен Немачком, коју је видео као идеалну државу, да није веровао у успех француске и енглеске војске у бици на Марни септембра 1914. године, већ је сматрао да је немачка војска извршила стратешко повлачење. Узнемирен услед бурних ратних збивања у Европи и свету, изјавио је Јонескуу да се каје што није умро пре почетка рата.<sup>26</sup>

\*

Осим што је био припадник династије Хоенцолерн, краљ Карол је родбински био повезан и са последњим царем Француске, Наполеоном III Бонапартом. Мада је улога Француске у доласку Карола на престо Румуније 1866. године била од великог значаја, односи Румуније и Француске током друге половине XIX века нису били исувише присни, нарочито од како је Румунија приступила Тројном савезу. Са друге стране, румунски народ је током целе владавине краља Карола гајио велике симпатије према Француској, која је одиграла важну улогу у обликовању румунске књижевности, културе и језика. Поред тога, многи румунски политичари су у Француској стекли високо образовање, те су симпатије према њој исказивали настојањем да одрже пријатељске односе. Разочарање у француску политику након Берлинског конгреса није било толико јако да натера румунску

---

<sup>25</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 219-223.

<sup>26</sup> *Исто*, 225; V. Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea: 1900-1916*, Cluj-Napoca 1975, 72-73.

политичку елиту да западне у лоше односе са Француском, али политичко везивање краља Карола за Немачку и Аустро-Угарску било је довољно да удаљи Француску од Румуније. Поред тога, економски односи са Француском нису били на завидном нивоу, па је Румунија и у економској политици почела да се ослања на Тројни савез. Са друге стране, франкофилски оријентисани политичари у Румунији помно су пратили односе Француске и Русије, па су њихов савез из 1894. године видели као могућност не само ближе сарадње Румуније и Русије, већ и као могућност уплива француске политике у Румунији.<sup>27</sup>

Коректни односи Француске и Румуније настављени су и почетком XX века, а важан корак ка њиховом приближавању начињен је 1907. године у Паризу, потписивањем Конвенције о трговини и пловидби. Мотив ове конвенције био је да олакша трговину између Француске и Румуније, па су обе државе знатно смањиле царине на многе производе. Ово је био добар почетак за њихово зближавање у економским односима и остваривање дубље политичке сарадње. Покретање националног питања Румуна у Аустро-Угарској био је још један фактор који је зближио Румунију и Француску. Румунска јавност све више је заговарала *ослобођење* Румуна из Трансилваније, а тај притисак јавности је постепено почео да се примећује и у спољној политици краља Карола. Он више није могао да се безрезервно ослања на Аустро-Угарску, а ни да се одупире мишљењу јавности и води хладну политику према Француској и Русији. Анексиона криза потврдила је разлоге због којих су Румуни били резервисани према политици Двојне монархије, па су од тог тренутка све више заговарали промену правца румунске спољне политике.<sup>28</sup> Међутим, краљ Карол у овом периоду није се ни корак удаљио од свог дотадашњег спољнополитичког правца. Имајући у виду краљеву оријентисаност у спољној политици, румунски политичари тежили су да придобију краљеве симпатије и поверење тако што су јавно заговарали добре односе са германским државама. Пример Такеа Јонескуа, који је почетком 1908. основао Демократско-конзервативну странку, потврђује ове појаве. Његова странка је изјавила да ће се држати традиционалне политике сарадње са Тројним савезом, како би удовољила краљу, али Јонеску, који је био велики симпатизер Француске, није намеравао да следи ту политику. Иако је ова странка стекла велику популарност у држави, и иако

---

<sup>27</sup> К. Hitchins, *нав. дело*, 137, 145; V. Vesa, *нав. дело*, 7-12, 20.

<sup>28</sup> V. Vesa, *нав. дело*, 16-17, 22-26.

је изгледало да је наступио тренутак за одвајање Румуније од Немачке и Аустро-Угарске, краљ Карол је стајао на том путу, сузбијајући политичаре за које је знао да заговарају присне односе са Француском. Таке Јонеску због тога никад није добио мандат за састављање владе.<sup>29</sup>

Последње четири године владавине краља Карола донеле су велике промене у спољној политици Румуније и њеном односу према Антанти. Румунски политичари, жељни одлучнијег вођења спољне политике, видели су Француску као државу која би могла да им помогне у неутралисању германског утицаја у земљи. Да би Француска постала битан фактор у румунској спољној политици, односи Румуније и Француске морали су да имају чврсте и пријатељске основе, а тај задатак није био лак. Француски државни врх је на Румунију гледао као на државу која је испуњавала све спољнополитичке планове Немачке и Аустро-Угарске, и то је била главна препрека ка стицању француског поверења у краља Карола. Популарност Француске у очима румунског народа остала је у сенци званичне политике Румуније и краља Карола, који није имао интереса за одржавањем посебно присних односа са Французима. Недовољно стабилне француско-румунске односе додатно је закомпликовала француска штампа у јесен 1910. године, када је државни врх Француске добио информацију од свог посланика у Букурешту о наводно склопљеном војном споразуму између Румуније и Турске. Ова непроверена информације процурила је у новинарске кругове, а француска јавност је помно пратила вест, означивши привлачење Турске Румунији, а самим тим и Аустро-Угарској и Немачкој, као кључан догађај за решавање Источног питања. Ове тврдње, које су се брзо прочуле по целој Европи, румунска влада је демантовала. Затегнути односи Француске и Румуније настављени су и због писања румунске штампе, која је осуђивала француске ставове према Румунији, и преиспитивала њену добронамерност. Изгледало је да су се Француска и Румунија поново удаљиле.<sup>30</sup>

Међутим, 1911. година, наговестила је побољшање односа између Румуније и Француске. Румунски војни министар, Николае Филипеску, саопштио је свом краљу да би уговор о набавци оружја требало сачинити са француском фирмом Крезо, уместо дотадашње немачке фирме Круп. На велико изненађење, уговор са

---

<sup>29</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 203; K. Hitchins, *нав. дело*, 117; V. Vesa, *нав. дело*, 25-26.

<sup>30</sup> V. Vesa, *нав. дело*, 27-29.



француском фирмом склопљен је почетком 1912. године, чиме је прекинут монопол Немачке у снабдевању Румуније оружјем. Париз није остао равнодушан према могућности да се приближи Букурешту. У Паризу, пролећа 1912, основан је Француско-румунски универзитетски савез, са жељом развијања пријатељских и интелектуалних односа Француске и Румуније, као и њихових професора и студената. Румунска јавност била је одушевљена овим кораком француске академске елите, а краљ Карол је послао делегацију на челу са градоначелником Букурешта у посету главном граду Француске и његовом градоначелнику. Париз је срдечно дочекао своје госте, који су по повратку у Румунију преносили најлепше утиске. Ово је изазвало велико интересовање румунске штампе, која је истицала важност овог одласка румунске делегације у Париз за неговање блиских односа Француске и Румуније.<sup>31</sup>

Савезништво Русије и Француске умногоме је одредило спољнополитички правац Француске на Балкану. Играјући у истом тиму, Француска је са Русијом морала да делује у сагласју, што је и показала током Балканских ратова. Веће занимање Француске за балканске догађаје значило је и веће интересовање румунског државног врха за њу. Током Првог балканског рата и Румунија и Француска имале су исте ставове, и обема је било важно да Румунија задржи неутралност и мотри на развој догађаја. Оног тренутка када краљ Карол више није могао да рачуна на аустроугарско пријатељство у решавању територијалних проблема са Бугарском, руку му је пружила француска влада. На њену иницијативу велике силе су одлучиле да сазову мировну конференцију у Лондону која ће решити спорна питања отворена Првим балканским ратом. Француска је на преговоре у Лондону позвала и Румунију, и на тај начин изашла у сусрет краљу Каролу који је хтео да покаже да је његова држава важан фактор у балканској политици. Међутим, француски министар спољних послова није био одушевљен овом идејом. Он се прибојавао да би Румунија на мировној конференцији заступала интересе Аустро-Угарске и Немачке.<sup>32</sup> Таман кад се чинило да су везе Француске и Румуније чвршће него икад, изјава краља Карола Конраду фон Хецендорфу, да ће Румунија подржати Аустро-Угарску ако се буде одлучила на обрачун са Србијом, утицала је на Француску да буде опрезна према румунском краљу.

---

<sup>31</sup> Исто, 30-32.

<sup>32</sup> Исто, 34-35; Б. Стојић, *нав. дело*, 227.

Француски државни врх је изнова постављао иста питања: колико је краљ Карол лојалан Бечу, и колико је политика Румуније независна, а колико под утицајем Двојне монархије? Одговори на ова питања зависили су управо од држања Аустро-Угарске 1913. године.<sup>33</sup>

Након што су пролећа 1913. године пропали преговори о решавању територијалног питања Румуније и Бугарске,<sup>34</sup> краљ Карол је одлучио да румунске интересе у балканској кризи управља према њеним, а не према интересима Тројног савеза. Напад Бугарске на Србију и почетак Другог балканског рата представљао је преломну тачку у односима Румуније и Француске. Француски посланик у Букурешту саветовао је румунски државни врх да искористи ситуацију и стане на страну Србије у сукобу са Бугарском. Под аустроугарским упозорењима да не објављује рат Бугарској, краљу Каролу је ова подршка Француске била од велике користи. Успеси румунске војске у Другом балканском рату и успеси румунске дипломатије на мировној конференцији у Букурешту августа 1913. године, били су пресудни за успостављање блиске сарадње Румуније и Француске. Током свих ових догађаја Француска није пропустила да краљу Каролу и румунским политичарима пружи сву потребну подршку, надајући се да ће их коначно одвојити од утицаја Аустро-Угарске. Румунска страна је изузетно ценила ослонац који је стекла у Француској, а румунска штампа је са највећим симпатијама писала о залагањима Француске за Румунију. Француска дипломатија је будним оком посматрала расположења у Европи током Другог балканског рата и одлучно се успротивила идеји интервенције Великих сила у решавању спорних питања балканских држава са Бугарском, као и ревизији уговора у Букурешту. Убрзо по завршетку мировне конференције и потписивања мировног уговора 10. августа 1913. године, француски председник Рејмон Поенкаре честитао је румунском краљу успешно решавање сукоба балканских држава у Букурешту. Румунска јавност била је задовољна овим потезом француског председника, а краљ Карол није остао дужан, те је Поенкареу у знак захвалности на помоћи коју је указао Румунији током 1913. године, уручио медаљу *Велики крст*.<sup>35</sup>

---

<sup>33</sup> V. Vesa, *нав. дело*, 36-39.

<sup>34</sup> Више о томе у поглављу *Балкански ратови и улога Румуније*

<sup>35</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 267, 268, 269; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 6, св. 3, ур. К. Џамбазовски, Београд 1983, док. бр. 201, 202; V. Vesa, *нав. дело*, 37-47, 49.

Током 1914. године Француска и Румунија наставиле су да воде једна према другој исти курс мирољубиве и пријатељске политике. Улога Француске од избијања Великог рата до смрти краља Карола била је да придобије Румунију за већу сарадњу са Русијом. Томе је доприносило и јавно мњење у Румунији, видевши Антанту као реалну снагу преко које је могуће стати на пут краљевој политици ослонца на Тројни савез. Посета цара Николаја II краљу Каролу јуна 1914. била је потврда Француској да успева у својој намери да зближи Румунију и Русију. Међутим, краљ Карол се није тако лако препустио француским и руским симпатијама, оставши до краја веран германофилској политици. Разлог за његову верност не треба тражити само у династичкој вези са владарем Немачке. Румунски краљ, као и део румунске владе, плашили су се осветничких потеза Немачке и Аустро-Угарске уколико их Румунија изда. Према томе, сви покушаји Француске да увуку Румунију у рат на страну Антанте августа 1914. године, пропали су. Мада су је погодиле гласине да краљ Карол жели да Румунија уђе у рат на страни Централних сила, Антанта је позитивно оценила проглашење румунске неутралности, видевши у томе прилику за преокрет румунске традиционалне спољне политике. Још један разлог због чега је Румунија мудро одлучила да остане неутрална на почетку рата, био је став јавног мњења. Румунски народ, огорчен према Аустро-Угарској, на митинзима и демонстрацијама ускликивао је против краља Карола, певајући *Марсељезу* и вијорећи француску заставу. За Француску, која је наставила да полаже наде у придобијање румунског државног врха на страни Антанте, то је био добар знак.<sup>36</sup>

\*

Велика сила у коју је Румунија имала најмање поверења, нарочито од друге половине XIX века била је Русија, и страх од њеног ширења паралисао је румунске политичаре. Успомене са Берлинског конгреса и руско отимање јужног дела Бесарабије и даље су били свежи, а нетрпељивост коју су румунски државници гајили према Русима додатно су потпиривале Немачка и Аустро-Угарска, како би Румунију држали чвршће уз себе. Играјући у тандему, водеће личности Немачке и Аустро-Угарске су још осамдесетих година XIX века саветовале краља Карола да је потребно створити баријеру „славенизацији“ источне Европе која потиче од

---

<sup>36</sup> V. Vesa, *нав. дело*, 58-62, 64, 67-68, 71; K. Hitchins, *нав. дело*, 154.

Русије. Тако је створена добра основа за приступање Румуније Тројном савезу, чиме је Румунија добила заштиту од, за њу, опасне Русије. Поред тога, везаност Бугарске за Русију и њен сан о остваривању Велике Бугарске из Сан-Стефана, проузроковали су неспокојство у Румунији, а краљу Каролу и високим румунским државницима потврду да су изабрали прави пут у спољној политици.<sup>37</sup>

Почетак XX века донео је скромне, али истовремено битне промене у односима Румуније и Русије. Братијануов долазак на место председника владе 1908. године означио је почетак резервисаног става Румуније према Тројном савезу. Анексиона криза такође је имала значаја за окретање појединих румунских политичких кругова према Француској и Русији, а анти-аустријски ставови у земљи били су све гласнији. Када је у посети Бечу и Берлину 1909. године Братијану саопштио Еренталу и Бетман-Холвегу да Русија нуди Румунији Трансилванију уколико уђе у француско-руски савез, то је изазвало нелагодност у Бечу и Берлину. Иако нису схватили озбиљно овакву понуду од стране Русије, и Немачка и Аустро-Угарска су увиделе да национално питање Румуна у Трансилванији може представљати озбиљну препреку чврстој сарадњи са краљем Каролом. Са друге стране, ни Русија није имала довољно поверења у краља Карола, за кога је сматрала да се неће одрећи оданости Немачкој. Прекретница у ставу Русије према Румунији наступила је 1910. године, када је руски министар спољних послова Сергеј Сазонов наредио руском посланику у Букурешту да одржава пријатељске односе са румунским политичарима и припрема терен за дубљу сарадњу ове две државе. Исте године, на састанку у Синаји, краљ Карол и министри су се сложили да је наступило ново време, и да са Русијом треба одржавати љубазне односе.<sup>38</sup> Прилика за успостављање тешње везе Русије и Румуније јавила се већ јуна 1911. године, када је Русија послала мисију у Рамнику Сарат, да одабере место на коме ће подићи споменик славном генералу Александру Суворову, који је у том румунском граду извојевао велику победу над Османским царством. Краљ Карол је љубазно дочекао своје госте и одржао свечану аудијенцију у њихову част. Том приликом се присетио руско-румунских војних успеха из 1877. године, а здравицу је завршио упутивши топле жеље цару Николају II. У циљу стварања јаче везе, у јесен исте године, руски цар је послао своју црноморску ескадру у Констанцу као делегацију, у посету

---

<sup>37</sup> К. Hitchins, *нав. дело*, 137, 141-142, 146-149; R. Dinu, „King Charles I“, 129-130; R. Dinu, „Romanian Foreign Policy“, 210-212, 228.

<sup>38</sup> К. Hitchins, *нав. дело*, 147-148; A. Marghiloman, *нав. дело*, 80; V. Vesa, *нав. дело*, 25-26.

румунском краљу. Ову делегацију краљ Карол је примио у Синаји, и захвалио се на указаној части, сматрајући је као доказ пријатељства између Русије и Румуније.<sup>39</sup>

И наредне године односи руског цара и румунског краља остали су коректни, те је Русија полако тежила да задобије поверење Румуна. Године 1912, на тридесетпетој годишњици битке код Плевне, велики кнез Николај Николајевич је краљу Каролу уручио државна обележја, и дао чин маршала руске војске. Румунски краљ био је дубоко захвалан руској влади и војсци на указаној части, те се поново осврнуо на време блиске сарадње Русије и Румуније током рата 1877-1878. године.<sup>40</sup> Ово је поставило добру основу за односе ових двеју држава да сарађују током наредне, бурне године, у којој је Румунија напустила политику неутралности на Балканском полуострву.

До уласка Румуније у Други балкански рат, Русија је покушала да кокетира са њом, нудећи јој или део Бесарабије, у замену од румунског одустајања од Добруце, или њену подршку у румунској потражњи Силистрије. Руска намера била је да дефинитивно одвоји краља Карола од његове про-немачке политике. Како је Румунија све више била пред ратом, тако је Русија стајала чвршће уз њу. Крајем 1912. и почетком 1913. године, Русија је покушала да што више смањи тензије између Румуније и Бугарске, и да спречи њихов војни окршај. Бугарској је саветовала да води рачуна о свом држању, јер Русија неће заустављати Румунију ако буде решила да војним путем нађе решења за спорна питања. Истовремено, ставови Сазонова били су оштри према Румунији, а краљ Карол је због тога био на опрезу. Руски министар спољних послова био је противан томе да Румунија нападне Бугарску, и сматрао да територија коју Бугарска треба да уступи Румунима не сме прелазити линију Силистрија-Шабла, што је за румунске апетите било исувише мало.<sup>41</sup> Међутим, како је време одмицало, а ситуација на Балкану бивала све компликованија, Русија је све више заузимала негативан став према држању Бугарске. Крајем јуна 1913, руски посланик у Букурешту обавестио је Титуа Мајорескуа, тадашњег председника румунске владе, о сазнањима да се Бугари спремају да отпочну рат против Србије и Грчке. Румунском државном врху је поручио да Румунија сада треба да одигра одлучујућу улогу на Балкану, и да се

<sup>39</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 435-437.

<sup>40</sup> *Исто*, 460; I. Scurtu, *нав. дело*, 209; Б. Стојић, *нав. дело*, 228.

<sup>41</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 86; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 4/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Џамбазовски, Београд 2009, док. бр. 616.

Русија неће умешати уколико румунска војска пређе Дунав. Са друге стране, руска дипломатија је била крајње опрезна у игрању своје улоге у Другом балканском рату, па је вршила притисак на Румунију да заустави војску онда кад је сматрала да су Румуни отишли предалеко.<sup>42</sup> Руска умешаност у балканске догађаје и 1912. и 1913. године поставила је боље основе за њену сарадњу са Румунијом, а ни румунски политички кругови се више нису бојали оне Русије која жели да ствара Велику Бугарску, што је додатно зближило ове две државе.

Потврда отопљавања руско-румунских односа јавила се већ наредне године, када је цар Николај II дошао са породицом у Констанцу, у званичну посету краљу Каролу. Припреме за овај догађај обављене су са највећом пажњом. Лука у Констанци и њене улице су реновиране, а краљ Карол није штедео новац како би дочекао руског цара како доликује. Царска породица, као и руски министар спољних послова стигли су у Румунију 14. јуна 1914. године, а свечаност је почела интонирањем химни Русије и Румуније, и службом у цркви. Румунска краљевска породица је своје цењене госте спровела кроз град, где су на крају дана присуствовали војној паради. Краљ Карол је том приликом именовао цара Николаја II командантом Петог рошиорског Коњичког пука, оног који је 1913. победоносно ушао у Силистрију, а сам назив пука је преименовао у „Пук Њ. В. Цара Николаја II“. Руски цар био је истовремено и изненађен и ганут начином на који му је румунски краљ указао част, а краљ Карол је на раскошном ручку подсетио све присутне на чврсте везе и лепе успомене које красе румунско-руске односе у последњих неколико година. Уочи ове посете, у јавности се спекулисало о могућем склапању брака између принца Карола, најстаријег сина румунског престолонаследника Фердинанда, и принцезе Олге, ћерке Николаја II. Принц Карол, који је од јануара 1914. боравио у Постдаму где је похађао војну школу, дошао је у Румунију специјално због посете Романових, што је подупрело тврдње да се припрема склапање брака. Коначног договора о веридби није било, али је цар Николај II позвао супругу престолонаследника Фердинанда, принцезу Марију и принца Карола да већ у септембру дођу на одмор у Ливадију.<sup>43</sup>

---

<sup>42</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 6, св. 1, ур. Д. Лукач, Београд 1981, док. бр. 448; *Документи*, књ. 6, св. 2, док. бр. 6, 523, 613; *Cartea Verde*, док. бр. 157, 161.

<sup>43</sup> *Документи*, књ. 7, св. 2, док. бр. 99, 170, 203, 258; *Cuvântările Regelui Carol I*, 487-488; I. Scurtu, *нав. дело*, 216, 218.

Поред топлих пријатељских разговора, посета руског врха Румунији искоришћена је да би се расправљало о актуелним политичким питањима. Румунски и руски министри спољних послова, Братијану и Сазонов, потврдили су важност поштовања мировног уговора у Букурешту из 1913. године, као и важност праћења бугарских спољнополитичких корака. Том приликом договорено је да Русија и Румунија заједно брину о заштити својих трговинских интереса на Црном мору. Према извештају руског посланика у Букурешту, Братијану је био упитан за став Румуније уколико Аустро-Угарска изврши војни напад на Србију. Рекавши да ће се румунска политика опредељивати према својим интересима у датом тренутку, Братијану је изјавио да Румунија нема писмене договоре ни са једном страном силом, и да јој је Србија потребна као савезник. С обзиром на то да је овај историјски догађај изгледао као почетак једне нове етапе у спољној политици Румуније, Аустро-Угарска је на њега гледала узнемирено. Осим што је сматрао ову посету руског цара Румунији штетном за аустроугарско-румунске односе, аустроугарски државни врх је стрепео од отварања румунског националног питања у Трансилванији и Буковини.<sup>44</sup>

Несугласице у односима Русије и Румуније током XIX века нису могле бити заборављене током једне посете царске породице. Осим званичних листова, који су помно пратили боравак Романових у Румунији, румунска штампа је о доласку цара Николаја II извештавала хладно, без усхићења. Према извештају српског посланика у Букурешту, разлог таквом ставу румунске штампе требало би тражити у намери да се избегне додатна провокација Аустро-Угарске. Са друге стране, румунска јавност у Трансилванији пажљиво је пратила догађаје у Румунији. Арадски лист *Румун* (рум. *Românul*), пишући о догађајима у Констанци, оценио је да је наступио тренутак за нови курс у румунској спољној политици, који се усредсређује на национално питање Румуна.<sup>45</sup>

---

<sup>44</sup> *Документи*, књ. 7, св. 2, док. бр. 236, 237, 238, 239, 242; К. Hitchins, *нав. дело*, 154.

<sup>45</sup> *Документи*, књ. 7, св. 2, док. бр. 170, 171, 201; *Românul*, 4/17. Iunie, Nr. 120, 4-5; *Românul*, 5/18. Iunie, Nr. 121, 5.

## Краљ Карол I и балканске државе

Разочарање које је Румунија осећала према Русији након Берлинског конгреса, утицало је, између осталог, на њен непријатељски став према Бугарима. Присаједињење северне Добруце у замену за припајање јужног дела Бесарабије Русији, а додељивање Силистрије Кнежевини Бугарској, силно је погодило Румунију. Према томе, руско поклањање пажње Бугарској био је један од разлога окретања Румуније Аустро-Угарској. Осим што је краљ Карол желео да заштити Румунију од јужног суседа, важно му је било и да поврати равнотежу за коју је сматрао да је нарушена руским упливом јужно од Дунава.<sup>46</sup>

Битан елемент који је обележио румунско-бугарску политику крајем XIX и почетком XX века било је македонско питање. Непопуларност Аустро-Угарске код румунске јавности услед положаја Румуна у Трансилванији и Буковини, нагнало је Беч да усмери пажњу Румуна у другом правцу. Краљу Каролу, који је морао да се званично одрекне сваке пропаганде према овим деловима Двојне монархије, одговарало је да се бави питањима Аромуна у Македонији и Грчкој. На овакав курс спољне политике Румуније највише је утицао гроф Ерентал, који је од 1895. до 1899. године био аустроугарски посланик у Букурешту. Осим њега, заслужни су и румунски политичари, који су се сетили да покрену питање положаја Аромуна у Македонији, а то је довело до нових несугласица између бугарске и румунске владе. Бугарске чете које су харале Македонијом, као и страх од бугаризације румунског становништва у Македонији, посебно су узнемиравали Румунију. Испоставило се да је забринутост због бугарског агресивног деловања била оправдана. Професор, и велики заговорник очувања националног идентитета Аромуна у Османском царству, Штефан Михаилеану, убијен је у Букурешту 1900. године од стране бугарске револуционарне организације, Врховног македонског комитета. Истрага коју су спровеле румунске власти је показала да је мета атентата заправо био краљ Карол. Ови догађаји изазвали су велику политичку кризу између Румуније и Бугарске, која је претила да прерасте у оружани сукоб.<sup>47</sup>

---

<sup>46</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 52-53.

<sup>47</sup> R. Dinu, „Romanian Foreign Policy“, 225-228; I. Scurtu, *нав. дело*, 176; S. Lascu, „The context of the assassination in Bucharest of Macedonian Romanian Ștefan Mihăileanu (1859-1900)-In the light of some epoch testimonies“, *Analele Universității din Craiova. Istorie Anul XXI Nr. 1(29)* (2016), 25-27.



Међутим, управо је Македонија поново спојила румунски и бугарски државни врх. Истовремено са заоштравањем румунско-грчких односа почетком XX века због става Грка према Цинцарима, Румунија и Бугарска су почеле да се приближавају једна другој, покушавајући да изгледе претходне несугласице. Верујући да су заједно јаче у борби против Грка, Румунија и Бугарска су заједно припремале четничке акције. Румунске чете у Македонији имале су превасходно задатак да пружају отпор грчким четама, које су вршиле нападе на Куцовлахе. Српски посланик у Лондону, Михаило Милићевић, известио је 1906. године српску владу о промени политике Румуније према Бугарској, као и о наклоности краља Карола према Бугарској и њеном владару. Милићевић сведочи да се сада и румунски и бугарски државници залажу за савез са Србијом, како би протерали Османско царство са Балкана. Оваква политика делимично је била диригована од стране Аустро-Угарске, чије су намере биле да оствари превласт у Румунији и Бугарској, те је упућивала државнике ових двеју земаља на сарадњу. Први знак отошљена у односима између Румуније и Бугарске био је крајем 1906. године, када је кнез Фердинанд Кобуршки, у повратку са европског путовања изненада решио да сврати у Букурешт и поздрави румунског краља. Боравак кнеза Фердинанда био је занимљив зато што је уследио након што је Мунир-паша, турски посланик у Паризу, боравио у румунској престоници. Задатак Мунир-паше у Букурешту био је да одвоји Румуне од Бугара, те је Турска преко њега уверавала краља Карола да ће учинити све како би заштитила румунске поданике у Османском царству од упада грчких разбојника. Задовољни овим обећањем, Румуни су полако почели да се растају од идеје удруживања са Бугарима у македонским пословима. Иако кнез Фердинанд није знао о чему је краљ Карол разговарао са Мунир-пашом, чинило се да је мотив његовог доласка у Букурешт био да умањи значај Мунир-пашине мисије, и изазове стрепње у Цариграду због присности са краљем Каролом.<sup>48</sup>

Није прошло много времена, а Бугарска је начинила нови корак у удварању Румунији, када је кнез Фердинанд средином 1907. поново дошао у посету краљу Каролу. Исте године у октобру, бугарски министар спољних послова Димитрије

---

<sup>48</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 2/1, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2006, док. бр. 47; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 2/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2006, док. бр. 459, 475, 476, 477, 480; Државни архив Србије (=ДАС), Министарство иностраних дела, Посланство Краљевине Србије у Букурешту (=МИД, Пс, Бк), 1907, Пов. Ф1 р44, Михаило Ристић-Николи Пашићу, Букурешт, 19. јануар 1907.

Станчов, отпутовао је у Букурешт у посету Стурзи, кога је сматрао својим пријатељем. Прави разлози ових посета били су регулисање пограничних сукоба на Дунаву и склапање трговинске конвенције, али осим тога није било речи о даљим плановима спољне политике Бугарске и Румуније. Како су ценили румунски и бугарски државници, овај одлазак бугарског државног врха у Румунију није имао посебног политичког значаја, али је постало извесно да је кнез Фердинанд намеравао да ступи у што присније односе са краљем Каролом, како би са Румунијом решавао македонско питање у своју корист. Међутим, краљ Карол је искористио боравак кнеза Фердинанда у Букурешту да му јасно стави до знања да је Румунији у интересу одржавање *статуса кво* на Балкану, те да је противна свакој акцији која би тај поредак угрозила. Са друге стране, да би осигурала своје интересе у погледу Аромуна у Македонији, румунска влада је предузела конкретне кораке. Иако се трудила да то прикрије, из румунског државног буџета годишње је одвајана извесна сума новца која је усмеравана за организовање румунских чета у Македонији, а ове румунске акције додатно су погоршале грчко-румунске односе.<sup>49</sup>

Затишје у односима између Румуније и Бугарске и удаљавање од политике према Аромунима, обележили су румунску политику на Балкану 1908. године. Понуде о склапању савеза између Турске, Румуније и Бугарске, које је добијао у овом периоду, краљ Карол је одбио, настављајући да води исти курс спољне политике. Његова политика везаности за Тројни савез такође је имала великог утицаја у доношењу оваквих одлука, као и у ставу који је Румунија имала према догађајима на Балкану те бурне 1908. године. Проглашење Бугарске независном, а њеног владара за цара 5. октобра 1908, као и анексија Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске дан касније, изазвало је кризу на Балкану, у којој је Румунија настојала да се држи резервисано. Краљ Карол је већ био обавештен о намери Бугарске да се прогласи независном од Османског царства и пре него што је она то учинила, али су га више бринуле будуће намере цара Фердинанда. Пре свега, Румунија се бојала ширења бугарске границе. И поред тога, краљ Карол и државни врх Румуније честитали су бугарском владару проглашење независности

---

<sup>49</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 3/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2003, док. бр. 719; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 4/I, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2008, док. бр. 251; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 4/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2008, док. бр. 366, 396; *Cuvântările Regelui Carol I*, 384, 388.

и уздизање државе у ранг краљевине.<sup>50</sup> Међутим, крајем 1908. и током 1909. године примећује се узнемиреност код румунских политичара услед амбиција Бугарске и њеног насртљивог става према балканском питању. Румунска влада је била решена да тражи територијалну компензацију уколико Бугарска зарати са Турском, али одсуство аустроугарске подршке и њена намера да повеже Бугарску и Румунију савезом, отргли су Румунију из руку Аустро-Угарске. Румунски државни врх, старајући се о својим државним интересима, донео је одлуку да ће у случају војног сукоба на Балкану распоредити своју војску према Бугарској, како би обезбедила територије за које је сматрала да јој припадају још од времена Берлинског конгреса.<sup>51</sup>

Страх и неповерење владајућих кругова у Румунији према Бугарској упутио је Румуне на сарадњу са Турцима. Краљ Карол је управо видео Османско царство као гаранцију држања Бугарске у пасивном положају, што није прошло неопажено. Током јесени 1910. године Балканом и Европом пронео се глас да су Румунија и Османско царство склопили војну конвенцију, а код бугарске јавности ово је изазвало велику нервозу, јер су Бугари стрепели да би овакав споразум био директно уперен против њих. Међутим, испоставило се да су гласови о војној конвенцији били нетачни, и да за балкански мир није било никакве опасности од стране Румуније и Турске. Поред тога, краљ Карол био је противан склапању војне конвенције са Турском, која је услед Младотурске револуције била недовољно стабилна, а сматрао је и да би такав потез нарушио принцип румунске дотадашње спољне политике очувања мира. Ипак, информације које су кружиле Европом о склапању савеза између Румуније и Турске, нису биле неосноване. Краљ Карол је са турским представницима највероватније закључио усмени споразум, уперен против евентуалних акција Бугарске против Османског царства.<sup>52</sup> Заоштравање бугарско-румунских односа распламсало је бугарске намере да се освете Румунима због кокетирања са Турцима. Поред тога што је бугарска штампа месецима била

---

<sup>50</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 146-148; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 2/II, ур. М. Војводић, Љ. Алексић-Пејковић, Београд 2011, док. бр. 579; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 3, ур. М. Војводић, Београд 2014, док. бр. 36; I. Scurtu, *нав. дело*, 209.

<sup>51</sup> N. Iorga, *нав. дело*, 58-59; K. Hitchins, *нав. дело*, 146-147.

<sup>52</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 2/I, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Џамбазовски, Београд 2015, док. бр. 249, 256; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 2/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Џамбазовски, Београд 2015, док. бр. 304, 305.

негативно расположена према краљу Каролу и Румунији, и бугарска влада је испољила незадовољство према румунским поданицима у Бугарској. Један од примера био је затварање румунске основне школе у Тутракану, што је код Румуна изазвало реципрочне мере, те је затворена и бугарска школа у Букурешту. Неки бугарски листови су поводом ових догађаја отворено нападали краља Карола, називајући га немачким агентом. Плаховитост бугарске штампе само је погоршала пољуљане румунско-бугарске односе.<sup>53</sup>

До избијања Првог балканског рата наступило је затишје у односима Румуније и Бугарске. Румунија је мирно посматрала догађаје у којима је Бугарска учествовала, не мењајући своје спољнополитичке ставове. Уочи почетка ратних сукоба балканских савезника и Османског царства, Бугарска је покушала да понуди Румунији договор, према коме би Румунија пружила подршку Бугарима у решавању положаја хришћана у Македонији, а Бугарска би јој дала формалну декларацију да нема намере у ширењу државних граница. Међутим, краљ Карол је одбио да се обавезе према Бугарској, јер у њу и њеног владара није имао поверења.<sup>54</sup> Тако је Румунија и дочекала Први балкански рат: у посматрању и ишчекивању даљег развоја ситуације на Балкану. О самом учешћу Румуније у Балканским ратовима и њеном ставу према Бугарској у тим догађајима, биће речи у наредном поглављу овог рада.

Незавидан положај у који је Бугарска запала након пораза у Другом балканском рату и потписивања мира у Букурешту, зближио је цара Фердинанда са Аустро-Угарском. Беч и Софија били су главни заговорници ревизије Букурешког мира, али је Румунија најодлучније стремилa придобијању свих страна за поштовање новог поретка на Балкану. Са друге стране, огорчена губитком јужне Добруце у корист Румуније, Бугарска је на тој територији организовала пропагандни рад и основала тајне одборе, чији је циљ био распламсавање националистичке бугарске струје. Најпознатији одбор који је у те сврхе деловао у Румунији основан је у Софији под називом *Добруца*. Преко њега су Бугари у Румунији, пре свега у јужној Добруци, одржавали везе са бугарском државом, а главни задаци одбора били су да одржавају у раду све бугарске школе, читаонице

---

<sup>53</sup> *Документи*, књ. 4, св. 2/II, док. бр. 305, 329.

<sup>54</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 5, св. 2, ур. М. Војводић, Београд 1985, док. бр. 545.

и добротворне организације, као и да потпомажу оснивање нових бугарских институција у јужној Добруци.<sup>55</sup>

Почетком 1914. године српски посланик, као и војни изасланик у Атини извештавали су српску владу о гласинама које круже у грчкој престоници, да је цар Фердинанд финансирао бугарске револуционаре како би у Румунији подигли сељаке на буну. Крајњи циљ је био уздрмати румунску унутрашњу стабилност, и тиме је паралисати у спољној политици. На тај начин, Бугарска би добила слободу у поновном обрачунавању са Србијом и Грчком.<sup>56</sup> Иако се овај бугарски сценарио није остварио, заплет у радњи није изостао. Јуна исте године Букурешт је од својих људи из Софије добио информације да се спрема атентат на краља Карола. Друштво *Добруца* именовало је неколико бугарских чета чији је задатак био да у Букурешту изврши атентат не само на румунског краља, већ и на оне румунске политичаре за које су сматрали да су непријатељи Велике Бугарске. Сарајевски атентат осујетио је осветничке планове Бугарске, а избијање Великог рата поставио је бугарско-румунске односе на нову основу. Након што је почетком августа Румунија прогласила неутралност, бугарски посланик у Букурешту, Симеон Радев, уверавао је председника румунске владе Братијануа да жели пријатељство Румуније и Бугарске, као и то да ће Бугарска поштовати границе из 1913. године. Управо у јеку немирних догађаја изазваних Великим ратом, Бугарска и Румунија су коначно потписале уговор о разграничењу у Добруци, а обе владе су се договориле да избегавају сваки инцидент и воде политику у правцу помирења.<sup>57</sup> Међутим, румунски државни врх и краљ Карол нису имали поверење у свог јужног суседа, и ишчекивали су нове заплете са бугарске стране.

\*

Као што су Русија и Бугарска у Румунији сматране за државе у које не треба имати превише поверења, тако је Србија у очима румунских државника и народа виђена као земља са којом су Румуни увек одржавали пријатељске односе. Традиционално добри односи Румуна и Срба, који су неговани још од прве

---

<sup>55</sup> D. S. Niculae, „Relațiile politice Româno-Bulgare de la tratatul de pace de la București din 1913 la intrarea bulgariei și româniei în primul război mondial (1913-1914)“, *Acta Moldaviae Meridionalis XXXVII* (2016), 225-229.

<sup>56</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 7, св. 1, ур. В. Дедијер, Ж. Анић, Београд 1980, док. бр. 203, 294.

<sup>57</sup> D. S. Niculae, *нав. дело*, 229-233.

половине XIX века, а свој врхунац достигли за време владавине кнежева Михаила Обреновића и Александра Јоана Кузе, настављени су и током четрдесет осмогодишње владавине краља Карола. Свргавање династије Обреновић, која је у Румунији имала бројне родбинске и пријатељске везе, донело је извесна искушења у односима између Румуније и Србије, али је нови режим Карађорђевића у Србији врло брзо стекао поверење румунске владе. Мајски преврат је заборављен, а краљ Карол и краљ Петар Карађорђевић наставили су да одржавају пријатељске односе између својих држава.<sup>58</sup>

Оријентисање румунске спољне политике ка југу почетком XX века, довело је румунску политику у Македонији у додир са Србијом, Бугарском и Грчком. Румунска и српска влада нашле су заједнички језик у македонском питању, старајући се да неутралишу агресивне испаде Бугара и Грка према свом становништву. Краљ Карол је признао српском посланику у Букурешту, Михаилу Ристићу, да никада није сматрао српску пропаганду у Македонији као претњу за опстанак арумунског становништва, и да су интереси Румуније и Србије у одбрани од пропагандног рада Грка и Бугара истоветни. С тим у вези, односи Румуније и Србије умногоме су зависили од односа Србије и Бугарске, те је Румунија пажљиво пратила суревњивост на релацији Београд-Софија. Краљ Карол, који није радо сарађивао са Бугарима у македонском питању, сматрао је да је за румунску балканску политику од много веће користи да се држи уз Србију.<sup>59</sup>

Интересовање краља Карола за српске послове није било површно. Током једног разговора са послаником Ристићем 1908. године, краљ Карол је показао одлично знање о српској средњовековној историји, као и о приликама које су задесиле нововековну српску државу. Румунски краљ је српској влади јасно ставио до знања да убудуће може рачунати на његову подршку.<sup>60</sup> Ни са српске стране нису изостале симпатије према краљу Каролу. Када се у Београду чуло да ће у пролеће 1908. путовати Дунавом, краљ Петар је изразио жељу да својим изасланством

---

<sup>58</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 1, ур. А. Раденић, Београд 1991, док. бр. 223.

<sup>59</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 2/1, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2006, док. бр. 211; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 3/1, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2003, док. бр. 104; *Документи*, књ. 2, св. 3/II, док. бр. 555.

<sup>60</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 1/II, ур. М. Војводић, Љ. Алексић-Пејковић, Београд 2010, док. бр. 460.

поздрави румунског краља код Турн Северина. Краљ Карол био је дирнут овим чином пријатељства са српске стране, и српску делегацију је дочекао у пријатном амбијенту свог брода. Овај сусрет био је добра прилика за разговор о постојећим политичким расположењима у Румунији и Србији, као и за јачање њихове сарадње. Српска делегација, задовољна дочеком на Дунаву, по повратку се писмом захвалила на лепом пријему краљу Каролу, његовој супрузи краљици Елизабети, и представницима румунске владе.<sup>61</sup>

Сива јесен која је надошла за Србију анексијом Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске 1908. године, учинила је да Београд стекне још више поверења у Букурешт и румунску јавност. Иако је румунски државни врх у првим данима ћутке посматрао догађаје на Балкану, румунски народ је организовао митинге преко којих је жестоко критиковао аустроугарску политику. Демонстрације су одржане су широм Румуније, а клицањем против Аустро-Угарске и Бугарске, пружена је подршка Србији.<sup>62</sup> Фебруара 1909. године Братијану је известио посланика Ристића да је ситуација на Балкану веома озбиљна, због намере Аустро-Угарске да се обрачуна са Србијом. Председник румунске владе је пријатељски саветовао Србију да прихвати анексију Босне и Херцеговине, и настави државно развијање, како би спремно дочекала повољније прилике за деловање. Братијану је уверавао Ристића да Румунија брине о српским интересима, те да румунска влада неће дозволити слабљење Србије.<sup>63</sup> Наредног месеца, краљ Карол, у разговору са српским послаником у Букурешту, исказао је наду да ће се криза завршити без рата, сматрајући да Србија не може да се ослони на руску помоћ у овом питању. Румунски краљ је био мишљења да ће кроз неколико година доћи до великих европских заплета, у којима ће и Србија играти важну улогу, те би било мудро да се Србија не излаже слабљењу од којег неће моћи да се опорави, већ да се сада задовољи економским олакшицама. С обзиром на то да Румунија не жели ослабљену Србију на Балкану, краљ Карол је изјавио да неће допустити Аустро-Угарској да економски и политички потчини Србију. На крају аудијенције, румунски краљ је српском посланику поручио да Србија треба да верује у његове искрене симпатије, те је пожелио свом суседу да из тешког положаја изађе успешно

---

<sup>61</sup> ДАС, МИД, Пс, Бк, 1908, Пов. Ф1 р17, Сава Грујић-Михаилу Ристићу, Београд, 5. мај 1908.

<sup>62</sup> ДАС, МИД, Пс, Бк, 1909, Пов. Ф1, р35, Михаило Ристић-Николи Пашићу, 19. октобар 1908, пов. бр. 333.

<sup>63</sup> Исто, Михаило Ристић-Николи Пашићу, 11. фебруар 1909, пов. бр. 8.

и са неокрњеном чашћу.<sup>64</sup> За разлику од румунског државног врха, који је водио рачуна о томе како ће се представити Европи у оваквим нестабилним околностима, румунски политички кругови гласно су пружили подршку Србији током Анексионе кризе. Народни посланик Ђорђе Дијаманди је у једном новинском чланку изнео неправду која је Србији учињена од стране Аустро-Угарске, позивајући Румунију да пружи одлучнију подршку свом западном суседу. Дијаманди је судбину Босне и Херцеговине поредио са судбином Бесарабије, која је отргнута из румунске државе, а са друге стране је позивао Румуне и на борбу за ослобођење Трансилваније и Буковине, показавши да је највећи непријатељ српских и румунских националних тежњи управо Аустро-Угарска.<sup>65</sup>

И поред симпатија које је имала за Србију, држање румунске владе према њој у жеку Анексионе кризе било је крајње опрезно. Наиме, када је Србији октобра 1908. забрањен увоз коња из Аустро-Угарске, српска влада је набавила хиљаду коња у Русији, одакле су, преко румунске територије, требало да стигну у Србију. Посланик Ристић је добио задатак да најави румунским властима овај транспорт, како не би било логистичких тешкоћа.<sup>66</sup> Међутим, када је први транспорт коња стигао у Унгени, на граници са Румунијом, румунске власти су захтевале да се коњи, из ветеринарских разлога, задрже три дана, како би био обављен њихов преглед.<sup>67</sup> Прави разлог због ког је дошло до задржавања коња на румунској граници била је нестабилна ситуација у Европи изазвана Анексионом кризом и проглашењем бугарске независности. Влада Румуније, у жељи да остане потпуно неутрална у овим збивањима, задржала је себи право да забрани превоз свега што може послужити као ратни материјал. Тако је, на пример, Бугарима забрањен превоз динамита преко румунске територије, иако је он био намењен за изградњу железница.<sup>68</sup> Овакав поступак Румуније претио је да изазове велико незадовољство у Београду. После мучних преговора, Стурза, који је у то време био председник владе, крајем новембра одобрио је први транспорт коња. Међутим, тражио је од Србије да за сваки следећи транспорт унапред обавести румунску владу о броју

---

<sup>64</sup> Исто, Михаило Ристић-Николи Пашићу, 5. март 1909, пов. бр. 27.

<sup>65</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 4, ур. М. Војводић, Београд 2014, док. бр. 258.

<sup>66</sup> ДАС, МИД, Пс, Бк, 1909, Пов. Ф1 р1, Мирослав Спалајковић-Михаилу Ристићу, Београд, 24. октобар 1908, пов. бр. 341.

<sup>67</sup> Исто, Петар Велимировић-Михаилу Ристићу, Београд, 13. новембар 1908, без пов. броја.

<sup>68</sup> Исто, Михаило Ристић-Министарству иностраних дела Краљевине Србије, Букурешт, 15. новембар 1908, пов. бр. 346.



коња. Ова непријатност показала је колико је Румунија била обазрива према својим суседима, водећи рачуна и о најмањим појединостима које би могле да компромитују њену спољнополитичку оријентацију.<sup>69</sup> Ствар око коња још увек је била актуелна и почетком 1909. године, али је Братијануова влада показала више симпатија, него влада његовог претходника. Братијану је решио да допусти превоз свих хиљаду коња, колико их је и преостало по договору Србије и Русије, али под условом да се румунској влади најави њихов долазак петнаест дана раније.<sup>70</sup> Румунски истакнути политичари испратили су ове замршене догађаје. Револтирани спољном политиком краља Карола, сматрали су да Румунија не сме да одбија од себе старе пријатеље у времену када је тешко наћи нове.<sup>71</sup>

Поред дипломатских и политичких односа, доста пажње је посвећено и културном јачању веза Србије и Румуније. У циљу бољег повезивања балканских народа, у Букурешту је у првој половини 1909. године основано *Румунско балканско удружење*, на чијем је покретању и организовању много допринео српски посланик у Букурешту. Незадовољно званичном политиком краља Карола на Балкану, ово удружење имало је циљ да заинтересује Румунију за балканска питања тако што ће Румуни боље упознати своје балканске суседе. Састанку који је претходио оснивању овог друштва, присуствовале су угледне румунске личности из различитих партија, које су се залагале за веће бављење Румуније балканским питањима. Међу њима, ваљало би споменути доктора Константина Истратија, члана Румунске академије наука и бившег министра, и Константина Радулеску-Мотруа, уредника листа *Нови румунски часопис* (рум. *Noua Revistă Română*). На овом састанку дошло је до закључка да је штетно одвајање Румуније из балканске заједнице, и да је њена будућност везана за Србију и Бугарску. Чланови овог удружења сложили су се да њихов рад мора да буде такав да се не замере краљу Каролу. Делатност *Румунског балканског удружења* требало је да буде усредсређена на међусобно упознавање и културну размену између Румуније, Србије и Бугарске. Идеја је била да румунски професори у Србији држе предавања о румунској историји, а српски професори у Румунији о српској, и да народна позоришта дају представе о народној прошлости Румуна и Срба. Румунска страна била је неповерљива према бугарској искрености, и као предуслов за румунско-

---

<sup>69</sup> *Исто*, 18. новембар 1908, пов. бр. 353.

<sup>70</sup> *Исто*, 10. јануар 1909, пов. бр. 1.

<sup>71</sup> *Документи*, књ. 3, св. 3, док. бр. 480.

бугарску сарадњу у овом друштву истицала је захтев да прво Бугари остваре везу са Србима.<sup>72</sup>

Иако се румунским круговима чинило да је краљ Карол равнодушан према балканској политици, он је и током 1910. године показао интересовање за стање у коме се Србија налази након претходних бурних двеју година. Жеља румунског краља била је да Србија учврсти унутрашње стање земље, и да се војно развије, чиме би спречила државно слабљење у турбулентним временима друге деценије XX века. Да је краљ Карол био искрен у држању према Србији, потврђује и италијански посланик у Букурешту, који је пренео да краљ Карол жели да присни односи Румуније и Србије, који се негују од давнина, остану такви и у будућности.<sup>73</sup> Свестан могуће озбиљне опасности која прети из Бугарске, краљ Карол је својој влади више пута напоменуо да Румунија треба да се држи уз Србију.<sup>74</sup> Углед краља Карола као државника и његов пријатељски однос према Србима, није остао неопажен у Србији. Под насловом *Европа и Румунија*, Владан Ђорђевић је 1911. године написао књигу о историји Румуније, у којој је дотадашња владавина краља Карола заузела посебно место. Након што је један примерак ове књиге послао румунском двору, Ђорђевићу је од краља Карола стигао позив да буде његов гост у Синаји. Румунски краљ је са својим гостом из Београда у августу 1911. године провео пуних пет дана, разговарајући о актуелним темама у вези Источног питања. С обзиром на то да је Ђорђевић у својој књизи настојао да прикаже каква је била улога Русије у догађајима на Балканском полуострву, значајан део разговора који је вођен с краљем Каролом тицао се управо Русије и њене политике. Краљ Карол је и сада, као и у време Анексионе кризе, био мишљења да Србија не треба да се нада руској помоћи. На састанку са Михаилом Ристићем након боравка у Синаји, Ђорђевић је известио српског посланика о лепим утисцима које је стекао током своје посете Синаји, и о симпатијама које румунски краљ гаји према Србији и њеном народу.<sup>75</sup>

---

<sup>72</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 5/1, ур. М. Војводић, Београд 2014, док. бр. 119.

<sup>73</sup> *Документи*, књ. 4, св. 2/II, док. бр. 326; *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 3/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Џамбазовски, Београд 2009, док. бр. 453.

<sup>74</sup> N. Iorga, *нав. дело*, 60.

<sup>75</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 4/1, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Џамбазовски, Београд 2009, док. бр. 157; В. Ђорђевић, *Европа и Балкан: Дипломатска историја балканских хришћанских држава у деветнаестом веку. Европа и Румунија* књ. 1, Београд 1911.

Румунија је пажљиво пратила ток Првог балканског рата, и према Србији, као и према осталим балканским савезницима, није показивала нарочиту наклоност све до почетка 1913. године. Међутим, како бугарска страна није показала вољу да се реши питање територијалног уступања дела Добруце Румунији, а пошто је са Србијом имала несугласица око територија у Македонији, Србија и Румунија су се зближиле како би пружиле једна другој подршку у преговорима са Бугарском. Већи део румунског државног врха, међу којим је био и краљ, настојао је да мирним путем дође до задовољавајућег решења са Бугарском. Заговорници мирног решавања сукоба бојали су се да би у случају рата Румуније и Бугарске српска војска, која је бугарски савезник, морала да помогне Бугарској против Румуније. Не желећи да доводи односе Србије и Румуније у непријатност, Румуни су се трудили да избегну рат по сваку цену и да се што чвршће држе уз Србију. Како се спор Србије и Бугарске све више компликовао, тако је Румунија одлучније стајала уз Србију. Априла 1913. краљ Карол је српском посланику поручио да Србија не сме да препусти територију преко Вардара Бугарској, и да Србија треба да учини све да би добила границу са Грчком. Сматрајући да је Бугарска незајажљива и да се неће задовољити својим територијалним проширењем, румунски краљ је предвиђао да ће се Србија, Грчка и Румунија удружити у блиској будућности како би се одбраниле од опасности Велике Бугарске. Осетивши наклоњеност румунске стране, српска влада је у строгој тајности понудила краљу Каролу и румунском министру спољних послова склапање дефанзивног савеза.<sup>76</sup> Имајући у виду какву би то реакцију изазвало у Бечу, румунски државни врх дуго је размишљао о овом предлогу. Чекајући и разматрајући даље кораке, румунска влада дошла је пред заоштравањем односа некадашњих савезника из Првог балканског рата. Она није желела да се званично обавезе према Србији, али је уверавала српску владу да може да рачуна на њену помоћ уколико уследи бугарски напад на српске положаје.<sup>77</sup>

Румунија је одржала своју реч коју је дала Србији, и објавила рат Бугарској након што је бугарска војска изненада отпочела напад на Брегалници. Успеси Србије, Грчке и Румуније, сатерали су Бугарску у ћошак, те је она била принуђена да тражи мировне преговоре. Краљ Карол и румунска влада су током Другог

---

<sup>76</sup> *Документи*, књ. 6, св. 1, док. бр. 167, 168, 195, 429; *Документи*, књ. 6, св. 2, док. бр. 30.

<sup>77</sup> *Документи*, књ. 6, св. 2, док. бр. 473, 504; *Cartea Verde*, док. бр. 130.

балканског рата тесно сарађивали са српском владом, договарајући се о свим корацима које су имали да предузму према Бугарима. Румунски краљ имао је само речи хвале о држању српске војске, и обећао је да ће се на мировној конференцији залагати за српске интересе у погледу територија. Румунска влада је водила рачуна и о томе да се избегне интервенција великих сила, и саветовала Србији које територије да захтева од Бугарске.<sup>78</sup> Српска влада је знала да је уласком Румуније у Други балкански рат учињен преокрет у балканском сукобу, а Бугарска, у немогућности да пружа отпор, била је принуђена да тражи мир. Мировна конференција у Букурешту додатно је оснажила српско-румунске односе, а Србија је из балканских ратова и румунске престонице изашла задовољна. Краљ Петар, у жељи да искаже захвалност краљу Каролу, наложио је Михаилу Ристићу да уручи румунском краљу орден Карађорђевог звезде, што је српски посланик и учинио, на свечаној аудијенцији у дворцу Пелеш, септембра 1913. године. Краљ Карол се том приликом захвалио српском краљу на овом доказу пријатељства, и пожелео да њихови искрени односи у наредном периоду буду све приснији. Краљ Карол је искористио тренутак, и још једном нагласио како Србији жели напредак, а да је то саопштио и аустријским државницима, пребацујући им да греше тиме што према Србији воде непријатељску политику.<sup>79</sup>

И поред жеље краља Карола да се поредак на Балкану који је настао након Балканских ратова очува, мир на Балкану није дуго трајао. Сарајевски атентат и Јулска криза донели су нове немиле, током којих су тестирани пријатељски односи Румуније и Србије. Српској влади било је од великог значаја да сазна какав ће став заузети румунска влада у српско-аустроугарском сукобу, и постојала су очекивања да ће се Румуни заложити код Аустро-Угарске за мирно решавање спора. Међутим, румунски државни врх није био спреман да донесе одлуку о свом држању уколико аустроугарска војска нападе Србију. Од овако важне одлуке учествовања Румуније у евентуалном рату, зависило је и то да ли ће сукоб остати само између Србије и Аустро-Угарске, или ће се у њега умешати и друге европске силе. Непосредно пред напад Аустро-Угарске на Србију, румунски министар иностраних дела, Емануил Порумбару, поручио је Србији да ће Румунија одлучити о свом држању у складу са развојем догађаја и њеним интересима у њима. Позивајући се на очување

---

<sup>78</sup> *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр. 151, 186.

<sup>79</sup> *Исто*, док. бр. 296.

Букурешког мира, Србија је од Румуније очекивала да ће предузети кораке да се његово нарушавање не доведе у питање. Међутим, Румунија, а са њом и Грчка, договориле су се да ће одбрани Букурешки мир само у случају да Бугарска покуша да искористи кризну ситуацију на Балкану и војском крене у територије које су јој одузете 1913. године. Резервисано држање румунске владе првих дана Великог рата револтирало је румунску војску, као и многе политичаре, који су критиковали краља Карола, сматрајући да његова политика иде у супротном смеру од народних интереса. Краљ Карол је, напротив, сматрао да Румунија треба да се определи за ону страну која је јача, а то је Тројни савез.<sup>80</sup> Са друге стране, председник српске владе Никола Пашић, покушао је да убеди румунског посланика у Нишу Николаја Кантакузина, да ће Румунија ратовањем против Аустро-Угарске успети да оствари сан ослобођења и уједињења Румуна из Трансилваније и Буковине. Ови дипломатски напори Србије да придобије Румунију за рат на страни Антанте нису успели. Краљ Карол је све до своје смрти заступао гледиште да би румунска војска требало да стане у исти табор где су и Централне силе, али је морао да поштује одлуку Крунског савета о неутралности државе.<sup>81</sup>

\*

У XIX и почетком XX века, румунска држава није пружала уточиште само Србима и Бугарима, који су бежећи из својих крајева под налетом Турака тражили склоништа. У Румунији је током XIX века формиран јак центар албанске емиграције, који је промовисао идеју аутономне Албаније. Албанци који су се у Букурешту бавили албанском пропагандом, сведочили се да је Румунија била прва држава која им је помогла да наставе своју националну борбу, и тиме пружила подршку. У Румунији им је омогућено да штампају своје уџбенике и књижевна дела, а од краја XIX века до оснивања албанске државе 1912. године, у Румунији су излазили и албански листови, те је на тај начин национални покрет Албанаца радио у егзилу. Због тога је албанска интелектуална елита називала Румунију својим другим домом.<sup>82</sup>

---

<sup>80</sup> *Документи*, књ. 7, св. 2, док. бр. 518, 569, 599, 619, 627, 630, 632, 633, 681, 693, 733, 734, 737; N. Iorga, *нав. дело*, 183.

<sup>81</sup> М. Ђурушкин, *нав. дело*, 9-10.

<sup>82</sup> D. Tutu, „România și războaiele balcanice“, *Acta Musei Napocensis XXI* (1984), 277, 280-281; Д. Фундић, *Аустроугарска и настанак Албаније (1896-1914)*, Београд 2021, 140, 170.

Када је Првим балканским ратом, између осталих, покренуто и питање стварања аутономне Албаније, румунска влада је активно подржавала ту идеју, видевши у њој начин да у једној држави окупи Аромуне са југа Балканског полуострва. Како би пропагандом помогли оснивање албанско-куцовлашке државе, у Букурешту су новембра 1912. године одржани митинзи тамошњих Албанаца и удружења Куцовлаха. Демонстрирајући испред посланства Аустро-Угарске, они су тражили решење албанског питања. Краљ Карол је подржавао ове наступе у Букурешту, а из државног буџета је издвајао значајне новчане суме како би албанско-куцовлашкој пропаганди што више помогао. Уз велико залагање Аустро-Угарске, на оснивање албанске државе није се још дуго чекало. Конференција у Лондону, која је децембра 1912. године сазвана ради поделе територија Османског царства балканским савезницима, основала је на југозападу Балкана државу Албанију.<sup>83</sup> У замршеним односима између Србије и Бугарске, као и Бугарске и Грчке око територијалних питања, румунски посланик у Софији је иницирао да се покрене аромунско питање на мировној конференцији. Марта 1912. године, румунски изасланик у Лондону, Николаје Мишу, званично је током Лондонске конференције изнео идеју да Куцовласи и Аромунци из Македоније око Пинда и Меглена треба да уђу у састав нове албанске државе. Румунска влада је преко Мишуа још једном затражила од конференције амбасадора да простор између планине Грамос на северу, Јањине и Мецова на југу, и Гребена на истоку, уђе у састав Албаније, чије је оснивање најтоплије поздравила. Према проценама румунске владе на овој територији живело је око осамдесет хиљада Аромуна, и сматрало се да ће њихова национална права бити боље очувана у Албанији и под гаранцијом великих сила, него у оквирима Грчке. Румунија је јасно истакла захтев да се Аромунима, у оним местима где чине већину становништва у Албанији, гарантује административна и локална аутономија, као и то да се омогући употреба њиховог језика у школама и црквама.<sup>84</sup> Међутим, учесници конференције у Лондону одбили су овај предлог Румуна, те је велики број Аромуна остао ван граница Албаније. Грчка је у то време понудила гаранције за очување права Аромуна који се буду нашли у оквиру њене државе, па је јуна 1913. године

---

<sup>83</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 5, св. 3, ур. М. Војводић, Београд 1986, док. бр. 379, 380; *Документи*, књ. 6, св. 1, док. бр. 195; Ч. Попов, *Грађанска Европа (1770-1914), Друштвена и политичка историја Европе (1971-1914)* књ. 3, Београд 2010, 295-296; D. Tutu, *нав. дело*, 285-286.

<sup>84</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 12, 120, 121, 122, 123.

Лондонска конференција понудила Мишуу да Аромуни око Пинда припадну Грчкој. Румунска влада, пуна неповерења према Грчкој, била је против овог предлога, сматрајући да би Аромуни у Албанији имали већа национална права и сигурности. Изгледало је да Румунија више нема никаквог утицаја на конференцији у Лондону у погледу Албаније. У ишчекивању одређивања албанске границе, аустроугарски посланик у Букурешту је на састанку са Мајорескуом пренео да постоји иницијатива у Аустро-Угарској и Италији да се на албански престо доведе принц Вилхелм од Вида, који припада угледној немачкој породици. Мајореску је био резервисан према овој идеји, али је одмах обавестио краља Карола о овом разговору.<sup>85</sup> Са друге стране, Аустро-Угарској је ишло у корист да Вилхелм од Вида пристане на понуду да влада Албанијом. Рачунала је да ће захваљујући томе краљ Карол бити веран савезник Албаније, а да ће она моћи да држи под контролом Вилхелма од Вида.<sup>86</sup>

За кратко време, румунска краљевска породица постала је врло заинтересована да на албански престо дође Вилхелм од Вида, који је био син рођеног брата краљице Елизабете, али и даљи рођак немачког цара Вилхелма II. Супруга Вилхелма од Вида, Софија Шонбург Валденбург, са мајчине стране била је у сродству са старом молдавском породицом Кантакузино, и одрасла је на свом имању Фантанелеле у округу Бакау, у Молдавији. Када је сазнала да велике силе намеравају да створе независну албанску државу, и да траже владара који би био са запада, Софија је сматрала да ова прилика не сме да се пропусти, и да би њен супруг био добар кандидат за престо. Видевши њега као албанског краља, а себе као краљицу, брзо је о овоме обавестила краљицу Елизабету, с којом је била у присним односима. Румунска краљица, заузимајући се за свог братанца, извршила је велики утицај на краља Карола да подржи кандидатуру Вилхелма од Вида за албански престо. Краљ Карол и краљица Елизабета објавили су један проглас, у коме су позивали Албанце да прихвате Вилхелма од Вида као свог владара, уверавајући их да ће његова владавина донети Албанији велики напредак.<sup>87</sup> И букурешки Албанци су решили да учине све што је у њиховој моћи, па су у јесен 1913. долазили румунском краљу да би лично тражили постављање принца Вида за албанског

---

<sup>85</sup> Исто, док. бр. 129, 146, 150, 153, 221; *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр 301.

<sup>86</sup> Д. Фундић, *нав. дело*, 277.

<sup>87</sup> А. Т. Samurcaş, *Memorii II (1910-1918)*, Bucureşti 1999, 87-91; А. Marghiloman, *нав. дело*, 202; N. Iorga, *нав. дело*, 133; N. Iorga, *Oamenii cari au fost*, Bucureşti 1936, 47.

владара. Са друге стране, румунска влада је саветовала краља Карола да буде опрезан у овим политичким заплетима, како не би нанео штете свом угледу уколико његово посредовање у избору Вилхелма од Вида буде било неуспешно. Ни принц Вилхелм није био сигуран да би направио добру одлуку прихватањем албанског престола, те је и поред наваљивања краља Карола два пута одбијао да влада Албанијом.<sup>88</sup>

Осим што је краљица Елизабета одиграла главну улогу и приволела свог супруга да подржи Вилхелмову кандидатуру за престо, и краљ Карол је сматрао да би Албанија под његовим утицајем била добар савезник од могућих ревизионистичких намера Бугарске, или било које стране која би покушала да поруши поредак на Балкану након Балканских ратова. Верујући да ће Вилхелм од Вида пристати да дође у Албанију, краљ Карол је почетком 1914. године, као румунског посланика, у Драч упутио Михаила Бургелеа. Он је имао задатак да припреми тамошње Албанце за долазак кнеза, а касније и да буде од помоћи Вилхелму од Вида у вођењу државних послова. Принц Вилхелм од Вида, на радост своје тетке, али и захваљујући финансијској помоћи и наговорима краља Карола, коначно је пристао да ступи на албански престо фебруара 1914. године.<sup>89</sup>

Током своје шестомесечне владавине, кнез Вилхелм I од Вида, кога су у Албанији називали краљем, остао је у присним односима са Румунијом и Каролом. Вилхелм од Вида безуспешно је покушавао да реши немирно стање које је у Албанији настало и пре његовог доласка на власт. У борби против оних Албанаца који су желели његову абдикацију, тражио је помоћ и од краља Карола. Јуна 1914. године изврстан број румунских официра отишао је краљу Каролу, са молбом да им се допусти да оду у Албанију, како би се борили за кнеза од Вида. Краљ Карол је то одобрио, али је јавност сазнала за овај случај, те се опозиција успротивила румунској влади сматрајући да не треба да расипа своје војнике у далекој Албанији. До смрти краља Карола, ово је био последњи значајнији догађај у односима Албаније и Румуније, а Вилхелм од Вида, суочен са претешким задацима у земљи, абдицирао је септембра 1914. године.<sup>90</sup>

---

<sup>88</sup> *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр. 330, 439, 441.

<sup>89</sup> *Документи*, књ. 7, св. 1, док. бр. 101; A. Marghiloman, *нав. дело*, 205-206.

<sup>90</sup> *Документи*, књ. 7, св. 2, док. бр. 330; S. D. Bunghez, „Parlamentul și politica externă a României în ajunul Primului Război Mondial (februarie-iunie 1914)“, *Cercetări istorice XXXIII* (2014), 203.



Сукоби између Куцовлаха и Грка у Македонији и Грчкој са краја XIX века, негативно су утицали на одржавање добрих односа Румуније и Грчке. Румунска влада је спроводила снажну пропаганду у жељи да издејствује признавање аромунске народности у Македонији и Грчкој, али су Грци у томе видели велики удар на своје интересе, и покушавали су да је спрече по сваку цену. Осим овог, важно питање које се тичало односа Куцовлаха и Грка, било је и верско. Румунска влада и њени посланици у Атини и Цариграду, захтевали су од Васељенске патријаршије да се њиховим поданицима у Македонији и Грчкој омогући да имају свештенике своје народности, који ће у црквама служити на румунском језику. Интересовање Румуније за положај Куцовлаха био је све већи, и значајне новчане помоћи су се сливале у куцовлашки покрет, који је с краја 1904. и почетка 1905. почео да јача. Овај покрет имао је дипломатску подршку Турске и Тројног савеза, што је додатно допринело његовом снажењу. У већим местима они су почели да се издвајају од Грка у засебне општине, као што је то био случај у Битољу. Велике суме новца из румунског буџета усмерене су и ка оснивању румунских школа, као и за издржавање већ постојећих у Македонији и Епиру. Са друге стране, грчка штампа је осуђивала румунску пропаганду и негативно писала о Куцовласима, називајући их турским шпијунима. Ово су биле неке од главних препрека у одржавању добрих односа Румуније и Грчке током последњих година владавине краља Карола.<sup>91</sup> Појава грчких чета у Македонији, које су имале за циљ да застраше Куцовлахе и осујете румунске тежње о признавању аромунске народности у Грчкој, још више су погоршале румунско-грчке односе. Убиства и пљачкања Куцовлаха од стране грчких чета, утицала су на појаву оружаног отпора код Куцовлаха. Да би приморао грчку владу да обустави упаде чета, румунски државни врх је решио да води непријатељску политику према Грцима који живе у Румунији. Тако су угледни Грци протерани из Букурешта, а румунска влада је донела и закон о повећању дажбина, који важе искључиво за грчке поданике настањене у Румунији. Овакав развој догађаја довео је до прекида дипломатских односа између Румуније и Грчке средином 1906. године.<sup>92</sup>

---

<sup>91</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 2, ур. А. Раденић, Београд 1998, док. бр. 137, 247.

<sup>92</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 4/II, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Београд 2014, док. бр. 117, 180, 196; *Документи*, књ. 2, св. 1/II, док. бр. 594, 678.

Сујету између Грка и Румуна подривали су и румунски политички кругови, који су били бесни због немогућности да реше проблеме својих поданика на Балканском полуострву. И сам краљ Карол није гајио симпатије према Грцима. Једном приликом, са огорчењем је изјавио како би Румунија покорила Грчку за један дан, да се њих две граниче.<sup>93</sup> Наговештај да би могло да дође до отопљавања у односима било је постављање Димитрија Стурзе на место председника владе, почетком 1907. године. Стурза, политичар старог кова и великог искуства, уживао је поверење краља Карола. Грци су његов долазак на власт пратили са нарочитом пажњом, јер им је у позитивном сећању остао састанак краља Карола и краља Ђорђа I из 1900. године, који је управо Стурза организовао. Грци су полагали наде у то да ће Румуни попустити, и да ће се грчко-румунски спор брзо разрешити. Румуни су, са друге стране, обећали поновно успостављање дипломатских односа оног тренутка кад грчке чете престану да тероришу Куцовлахе. Међутим, Грчка је најављивала да ће чете престати са радом у исто време кад престане и румунска пропаганда у Македонији.<sup>94</sup> Иако ови почеци нису имали изгледа за успех, сви они који су веровали да ће Стурзин утицај на власти помоћи да се изгледе односи између Румуније и Грчке, нису погрешили. Јула 1907. године, краљ Карол је потписао указ којим су укинута закони из 1906. године, о забрани увоза робе из Грчке, и о тешким наметима за Грке у Румунији. Румунска влада је одустала и од питања црквене аутономије Куцовлаха, а краљ Карол је сматрао да би сада требало да Грци испуне свој део договора. Као услов за поновно успостављање дипломатских односа, румунски краљ је од Грка тражио обуставу слања грчких чета у Македонију.<sup>95</sup> Међутим, прилике које су настале у Румунији у периоду након устанка сељака, окупирали су пажњу не само румунских политичара, већ и јавности. У оваквим околностима, румунска заинтересованост за реформе у Османском царству и побољшање положаја Куцовлаха у Македонији била је све мања. У току последњих месеци које је провео на челу румунске владе, Стурза није био превише наклоњен вођењу румунске спољне политике у Македонији. Говорило се да би он, да није краља, обуставио сваки румунски рад у Македонији, и укинуо средства намењена Куцовласима. Покушао је да смањи државни буџет за

---

<sup>93</sup> *Документи*, књ. 2, св.2/II, док. бр. 459; S. Cristescu, *нав. дело*, 465.

<sup>94</sup> *Документи*, књ. 2, св. 3/I, док. бр. 341; *Документи*, књ. 2, св. 3/II, док. бр. 489.

<sup>95</sup> *Документи*, књ. 2, св. 4/I, док. бр. 15, док. бр. 42.

македонске послове, а није био вољан да помаже ни румунске установе које су тамо већ одавно основане.<sup>96</sup>

Истовремено са наговештајем стишавања размирица између Грка и Румуна с краја 1907. и почетка 1908. године, отпочела је већа нетрпељивост између Грка и Бугара, те је накратко грчко-румунски сукоб пао у други план. Томе су допринеле и промене у Османском царству услед Младотурске револуције, а и чињеница да је Грчка све већу пажњу почела да посвећује питању присаједињења Крита. За све ово време, Грчка није предузимала напоре да поново успостави дипломатске односе са Румунијом. Како је краљ Карол у то време почео више да се окреће Русији и Француској, а рад Румуна у Македонији није био успешан, румунски политичари су се све више окретали од Куцовлаха, сматрајући да је политика коју води румунска влада у Македонији узалудна. Без доброг пропагандног плана и уз слабо познавање македонских прилика, а уз велико трошење државног буџета, румунски државни врх је схватио да би, зарад поправљања односа са Грчком, требало примирити рад у Македонији. Због тога су румунска буџетска средства из 1911. године, намењена Македонији смањена за половину, што је тешко погодило Куцовлахе, који су почели да се разочаравају у Румунију. Корак ка обнови дипломатских односа Грчке и Румуније начинили су руски и италијански посланик у Букурешту, и то су учинили тако да се не поставља питање да ли је грчка или румунска страна прва покренула ту иницијативу. У преговорима о обнављању дипломатских односа у првој половини 1911. године, нису претресена питања сукоба грчких чета и Куцовлаха, а Румунија је допустила повратак свих Грка који су политички протерани у протеклих неколико година.<sup>97</sup> Након што су дипломатски односи Румуније и Грчке у априли 1911. године обновљени, грчке чете су престале да делују против Куцовлаха, а румунски државни врх је веровао да ће њихови захтеви у погледу црквених повластица Куцовласима бити испуњени. Међутим, Патријаршија није имала намеру да пружи и најмање уступке Куцовласима, те је одбила њихов захтев да именује румунског митрополита у Македонији.<sup>98</sup>

---

<sup>96</sup> *Документи*, књ. 3, св. 1/II, док. бр. 395.

<sup>97</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 3/I, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Џамбазовски, Београд 2009, док. бр. 286; S. Cristescu, *нав. дело*, 471.

<sup>98</sup> *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 5, св. 1, ур. М. Војводић, Београд 1984, док. бр. 456, 687.

Први балкански рат донео је нове невоље у односима Грчке и Румуније. У Букурешт су поново стизали гласови о зулумима грчких чета, а у Атини гласови о залагању Румуније за стварање албанско-куцовлашке државе. Румунска политичка и интелектуална јавност била је подељена у питању судбине Куцовлаха. Док су једни, фрустрирани због немогућности да се боре за Румуне у Трансилванији развијали јаку пропаганду према Аромунима на Балкану, други су, попут Николаја Јорге, члана Румунске Академије наука и професора историје на Универзитету у Букурешту, сматрали да краљ Карол води политику према Куцовласима само да би задовољио Аустро-Угарску, те да императив румунске спољне политике треба да буде према Трансилванији.<sup>99</sup> У Првом балканском рату дошло је до затишја у румунско-грчким односима, а румунски државни врх је предузимао све кораке са своје стране да Куцовласи у Македонији не уђу у састав грчке државе након рата. Румунска влада је новембра 1912. године од бугарске владе добила обећање да ће одобрити све њене захтеве у погледу привилегија Куцовласима, иако је било јасно да ће само мали број њих бити у оквиру Бугарске по завршетку рата. Краљ Карол и румунска влада су се трудили да, поред преговора о територијалној компензацији са Бугарима, на Лондонској конференцији буде претресено и питање положаја Куцовлаха. Румунска влада је и од Бугара и од Грка издејствовала слободу црквено-просветне организације Куцовлаха, и била је задовољна повластицама које су им предвиђене одлукама Лондонске конференције почетком 1913. године.<sup>100</sup>

Између два Балканска рата, док су расправе око бугарско-румунске границе биле у највећем жеку, и Грчка је имала потешкоћа око решавања граница према Бугарској и Албанији. У оваквим околностима, Грчку и Румунију су зближиле њихове несугласице са Бугарском. Уз то, Грчка је била попустљивија према Румунији, те је признала румунском државном врху да је на грчку владу пао велики део одговорности за лоше односе између Румуније и Грчке, као и да је спремна да води мирољубиву политику према Куцовласима. Грчки краљ је априла 1913. године понудио Румунији склапање одбрамбеног савеза против Бугарске, али је краљ Карол одлучио да не улази у званичне договоре са Грчком. Напад бугарске војске на српске и грчке положаје означио је почетак Другог балканског рата, али и још присније односе Грчке и Румуније. Грчки краљ Константин свечано је ушао у

---

<sup>99</sup> *Документи*, књ. 5, св. 3, док. бр. 330, 366.

<sup>100</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 12, 18, 71; *Документи*, књ. 6, св. 1, док. бр. 13.

Солун августа 1913. године, након што су његове трупе ослободиле град, и том приликом се обратио румунском посланику, уверавајући га да ће политика Грчке према Куцовласима бити постављена на нове основе. Краљ Константин је послао и званичан телеграф краљу Каролу, у коме га је обавестио да ће бити кажњени сви који чине злодела према Куцовласима.<sup>101</sup>

Други балкански рат је помогао Грчкој и Румунији да успоставе боље везе и да оставе иза себе претходне несугласице. Обе стране су се сада трудиле да тековине Букурешког мира сачувају, и да не дозволе Бугарској да им се освети. Краљ Карол је у званичну посету Атини новембра 1913. године послао Такеа Јонескуа, министра унутрашњих послова. Грчка влада је румунском госту приредила леп дочек, а грчко становништво је са великим интересовањем пратило Јонескуов боравак у Атини. О самом циљу посете румунског државника Грчкој није се тачно знало, али се у полузваничним круговима говорило да краљ Карол жели да склопи савез, у који би, поред Румуније и Грчке, ушла и Србија. Пре него што се вратио у Букурешт, Јонеску се дотакао и теме избора Вилхелма од Вида за владара Албаније, и уверавао је грчки државни врх да не треба да се противи његовом ступању на престо.<sup>102</sup> Јануара наредне године, кружили су гласови да је ова посета Јонескуа допринела да се склопи споразум између Грчке и Румуније, којим се Грчка званично обавезала да ће помагати владавину Вилхелма од Вида у Албанији, не само дипломатским путем, већ и финансијски, као и да ће Куцовласима дати широке привилегије. За узврат, задатак Румуније био је да чува поредак настао Букурешким миром, и да спречи сваку намеру Турске да се војно обрачуна са Грчком. Веридба грчког престолонаследника Ђорђа и румунске принцезе Елизабете, ћерке престолонаследника Фердинанда, требало је да учврсти румунско-грчки договор.<sup>103</sup> Ново зближавање Румуније и Грчке уследило је само месец дана касније, фебруара 1914. године, када је грчки престолонаследник дошао у званичну посету краљу Каролу. Престолонаследник Фердинанд и председник владе Братијану дочекали су принца Ђорђа, а краљ Карол је на свечаном ручку истакао значај ове посете која је потврдила срдачне односе Грчке и Румуније. Румунски краљ је посебно нагласио да је почела нова ера у грчко-румунским односима, надајући се да ће њу обележити мирно развијање обеју држава. Краљу

---

<sup>101</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 130, 197, 280; N. Iorga, *Supt trei regi*, 146.

<sup>102</sup> *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр. 465, 472.

<sup>103</sup> *Документи*, књ. 7, св. 1, док. бр. 113, 217.

Константину, осталим члановима грчке краљевске породице, али и грчком народу, краљ Карол је упутио топле поздраве и жеље за напретком у свим пословима.<sup>104</sup>

Упркос надањима румунског краља да ће мир и стабилност обележити наредни период, Велики рат донео је и Грчкој и Румунији много страдања. Ново зближавање њихових владарских породица уследило је тек 1921. године, када је коначно склопљен уговорени брак принца Ђорђа, будућег грчког краља, и принцезе Елизабете. Исте године, најстарији син румунског краља Фердинанда, престолонаследник Карол, оженио се Еленом, ћерком краља Константина I.<sup>105</sup>

### **Балкански ратови и улога Румуније**

У рану јесен 1912. године, у време када су Црна Гора, Србија и Бугарска биле пред ратом са Османским царством, румунска политичка елита на челу са краљем Каролом настојала је да заузме неутралан став и да се не меша у евентуални оружани сукоб. Напори Србије и Бугарске да у савез балканских држава укључе и Румунију, нису уродили плодом. Са друге стране, и Османско царство се трудило да привуче Румуне на своју страну. Турски посланик у Букурешту је покушао да измами од Мајорескуа обећање да ће Румунија у случају рата стати на страну Османског царства. Међутим, и Мајореску, а и краљ Карол су одлучно одбијали овакве понуде.<sup>106</sup> Ни Аустро-Угарска није седела скрштених руку, већ је послала Берхтолда у Букурешт да извиди ситуацију. Он је уверавао краља Карола да се победа Османског царства у рату са балканским савезницима не доводи у питање, а да ће Румунија за неутралност бити награђена територијалним проширењем своје територије на рачун Бугарске. Румунска неутралност ишла је у корист и Француској, јер се рачунало да би уласком у рат Румунија увукла и Тројни савез у послове балканских држава са Османским царством. У замену за неутралност,

---

<sup>104</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 478.

<sup>105</sup> I. I. Nistori, *Istoria Românilor*, vol. 2, București 2003, 538.

<sup>106</sup> Б. Стојић, *нав. дело*, 82-84.

Француска је нудила Румунији заштиту просветних и верских права аромунског становништва у Македонији.<sup>107</sup>

На самом почетку Првог балканског рата, Румунија је истицала да је њено држање у току кризе на Балкану једнако држању осталих великих сила, а своју неутралност одбацила би тек уколико се Аустро-Угарска и Русија умешају у балканске сукобе. Поред тога, румунски краљ је сматрао да ће у очима европских сила неутрална Румунија изгледати као држава која одржава ред на Балкану, те да ће након завршетка сукоба учествовати на мировној конференцији раме уз раме са осталим великим силама, и тако изборити своје пуноправно место на европској позорници.<sup>108</sup> Током Првог балканског рата (1912-1913), Румунија, иако неутрална, била је наклоњена балканским савезницима. На молбу бугарске владе, Румунија је послала лекарску помоћ и опрему већ шеснаестог дана ратовања, 24. октобра 1912. године. Прва лекарска помоћ стигла је у бугарски град Русе на Дунаву, а убрзо је румунска влада послала и Србима особље хитне помоћи и лекаре.<sup>109</sup>

Питање које је румунску државу и њеног краља највише бринуло током ових акција против Османског царства било је питање територијалног увећања Бугарске, а преко тог питања Румунија никако није могла ћутке да пређе. Територијалне претензије румунске владе, на чијем челу је тада био Титу Мајореску, који је обављао и дужност министра спољних послова, биле су усмерене ка јужном делу Добруце. Ова област под влашћу Бугарске, Румунима се чинила као добра територијална компензација, уколико се границе на Балкану створене Берлинским уговором из 1878. године промене након рата са Турцима. Краљ Карол, који је на почетку Првог балканског рата сматрао да ће овај оружани сукоб трајати дуго, и да ће се завршити тек на иницијативу великих сила, био је изненађен брзином победа које су балкански савезници извојевали против Османског царства. Краљ је намеравао да окупира стратешке тачке у Добруци као гаранцију за одржавање равнотеже, али је наишао на оштар отпор Аустро-Угарске и Немачке. Немајући довољно поверења у своје савезнике из Тројног савеза да ће се чврсто заузети за румунске интересе, Карол се обратио Сергеју Сазонову, руском министру спољних послова. Сазонов се није званично обавезао да ће Русија посредовати између

---

<sup>107</sup> Исто, 96-97.

<sup>108</sup> Документи, књ. 5, св. 2, док. бр. 362, 436, 595, 596; К. Hitchins, *нав. дело*, 150.

<sup>109</sup> D. Tutu, *нав. дело*, 284-285.

Бугарске и Румуније за дипломатско решење спорних територијалних питања, али је пружио румунском краљу одређену потпору пред коначне преговоре са Бугарима.<sup>110</sup>

Децембра 1912. године, краљ Карол се на скупштинској седници осврнуо на развој ратних догађаја, сматрајући да они утичу на интересе Румуније. Посланицима је образложио да је став румунске неутралности на почетку рата био у циљу његове локализације и одржавања пријатељских односа са свим странама, али да Румунија неутралност не може очувати уколико се крше њени интереси.<sup>111</sup> Крајем 1912. и почетком 1913. године, у Лондону су вођени преговори о склапању мировног споразума између Србије, Бугарске, Црне Горе и Грчке са једне, и Османског царства са друге стране. Поред тога, вођени су и преговори румунских и бугарских представника о спорним територијалним питањима у Добруци. Већ у јануару 1913. године преговори између Румуна и Бугара су пропали, а краљ Карол је под утицајем јавног мњења претио да ће отпочети оружану акцију јужно од Дунава. Овој идеји супротставио се аустроугарски министар спољних послова, Леополд фон Берхтолд, који је настојао да сукоб између Румуније и Бугарске реши споразумно.<sup>112</sup>

Пошто се решење није могло наћи, фебруара 1913. године сазвана је конференција амбасадора у Петрограду, која је трајала до маја месеца исте године. Одлуком ове конференције, град Силистрија, заједно са својом околином од три километара припала је Румунији. Ни бугарска ни румунска влада нису биле задовољне овим решењем: румунска влада је очекивала већа територијална проширења, док је бугарска влада била зловољна да препусти макар и Силистрију свом суседу. Како је Бугарска одуговлачила са испуњавањем одредби конференције у Петрограду тако се стање на Балкану све више компликовало. Упркос оштрим упозорењима од стране Аустро-Угарске да не започиње оружани сукоб са Бугарском, краљ Карол I је заједно са својим најближим сарадницима решио да самостално води спољну политику, без уплитања Немачке и Аустро-Угарске. И поред сугерисања бечких политичара да се Румунија мирно договори са Бугарском, краљ Карол је јасно ставио до знања да Румунија неће допустити

---

<sup>110</sup> *Документи*, књ. 5, св. 2, док. бр. 569, 628; К. Hitchens, *нав. дело*, 150-152; D. Tutu, *нав. дело*, 285-286; Б. Стојић, *нав. дело*, 227.

<sup>111</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 457-458.

<sup>112</sup> D. Tutu, *нав. дело*, 285-286; *Документи*, књ. 5, св. 3, док. бр. 620.



стварање јаке, Велике Бугарске, а понајмање слабљење Србије, са којом има добре предуслове да оствари блиску сарадњу.<sup>113</sup>

Двадесет шестог јуна 1913. године, румунски државни врх на челу са краљем Каролом донео је одлуку да ће, уколико бугарска војска нападне своје савезнике, Србију и Грчку, румунска војска започети ратне операције против свог суседа на југу. План Румуније био је да окупира јужну Добруцу, односно линију од Тутракана до Балчика. Румунији је ова територија, укључујући Силистрију и Тутракан на Дунаву, а Балчик на Црном мору, била од изузетног стратешког значаја. Ова одлука истог дана је пренета бугарској влади, али бугарски државни врх на њу није одговорио. Заплетени односи услед нерешених територијалних питања балканских савезница свакако су довели до сумње у мирољубиве намере Бугарске према Србији, Румунији и Грчкој. Међутим, неизвесност у даљи развој догађаја није дуго трајала: румунски посланик у Београду, Георге Филалити, известио је румунско министарство спољних послова о изненадном нападу бугарске војске на српске и грчке положаје 30. јуна, и притом пренео да су лажне тврдње Бугара да су Срби и Грци први јурнули на бугарску војску. Србија и Грчка су жељно ишчекивале улазак Румуније у рат против Бугарске. У исто време, румунска омладина је првих дана јула месеца громогласним узвицима испред српског посланства у Букурешту показала симпатије према Србији, а клицала против Аустро-Угарске и Бугарске.<sup>114</sup>

Мајореску је депешом ставио до знања краљу да Румунија више нема шта да чека. Краљ Карол се сложио да треба што пре деловати и сазвао је састанак 3. јула 1913. године, на коме су, поред њега и Мајорескуа, присуствовали његов братанац и престолонаследник Фердинанд, војни министар Константин Харжеу и начелник генералштаба Александру Авереску. Том приликом, краљ је потписао указ о мобилизацији, а убрзо је објављен рат Бугарској. Румунска влада је одмах на почетку рата истакла како циљ румунске војске није сламање Бугарске, те да нема намеру да води освајачку политику. Румунска војска у овој оружаном акцији само настоји да обезбеди границу која се протеже линијом Тутракан-Добрич-Балчик.<sup>115</sup>

---

<sup>113</sup> К. Hitchens, *нав. дело*, 152-153; D. Tutu, *нав. дело*, 285-287; *Документи*, књ. 6, св. 2, док. бр. 321, 353, 400, 523; Б. Стојић, *нав. дело*, 358-359.

<sup>114</sup> *Документи*, књ. 6, св. 1, док. бр. 105; *Документи*, књ. 6, св. 2, док. бр. 531, 593, 600; К. Hitchens, *нав. дело*, 153; *Cartea Verde*, док. бр. 167, 168, 169; А. Iordache, *нав. дело*, 239-240; А. Marghiloman, *нав. дело*, 154-155.

<sup>115</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 180, 206; *Документи*, књ. 6, св. 2, док. бр. 675; *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр. 9; А. Marghiloman, *нав. дело*, 157.

Краљ Карол је сматрао да је оваква изјава корисна за углед земље, и оправдава улазак Румуније у рат, јер румунска војна акција има за циљ да одржи равнотежу на Балкану. Осим тога, румунски краљ је са самопоуздањем наредио прелазак на бугарску територију, јер је добио прећутно одобравање Европе. Ипак, Аустро-Угарска није хтела да дозволи Румунији да тако изненада буде кључан чинилац на Балкану. Краљу Каролу је одмах по почетку војне акције стигло обавештење из Берлина да је Аустро-Угарска покушала да утиче на немачког цара да изврши притисак на Румунију, како би она прихватила заједнички, аустроугарско-бугарски предлог, у погледу територијалних промена Румуније и Бугарске. Берлин је, међутим, одбио да пружи подршку Бечу у овом предлогу, сматрајући да Румунија има права да самостално води спољну политику.<sup>116</sup> Са друге стране, Француска и Русија су позитивно гледале на румунску одлуку да уђе у рат против Бугарске. Сазонов је био разочаран држањем Бугарске, за коју је сматрао да је похлепна за територијалним увећањем, и није намеравао да одврати Румунију од обрачуна са њеним јужним суседом.<sup>117</sup>

За главног команданта румунских трупа, краљ Карол је одредио престолонаследника, принца Фердинанда. Румунска војска, прешавши Дунав код Корабије и Турну Магуреле, није наишла на бугарски отпор. Напредујући кроз бугарску територију, румунска војска низала је војне успехе чиме је алармирала водеће кругове у Бугарској. Очајан, бугарски цар Фердинанд моли краља Карола да заустави напредовање своје војске и да одреди услове под којим ће се обновити румунско-бугарско пријатељство. Депешу са сличним текстом послало је и бугарско министарство спољних послова румунској влади. У допуни те депеше од 18. јула, бугарска влада нуди уступање области Тутракан-Балчик, у замену за румунско обустављање војних акција, и посредовање у смиривању сукоба Бугарске са Србијом и Грчком. Одговор Мајорескуа на покушај Бугарске да одвоји Румунију од Србије и Грчке био је оштар и јасан: Румунија одбија да прекине војне операције, а Бугарска, уколико жели да се непријатељства прекину у што краћем року, треба да започне мировне преговоре са свим зараћеним странама. Румунска војска у Бугарској, поред тога што је неутралисала бугарске акције према Србији и Грчкој, утицала је на то да се што пре убрзају преговори о склапању мира како би се избегло

---

<sup>116</sup> А. Iordache, *нав. дело*, 235-236; А. Marghiloman, *нав. дело* 158-160.

<sup>117</sup> Б. Стојић, *нав. дело*, 371.

мешање великих сила.<sup>118</sup> Војне победе Румуније биле су пропраћене њеним поразом од колере, која је усмртила на хиљаде војника. У овим тешким тренуцима, принцеза Марија је својом пожртвованошћу показала оданост према војницима свог супруга. Од краља Карола је добила дозволу да се брине о војном логору у Зимничу, где су масовно довођени оболели војници. Својим присуством помагала је не само у организацији, већ и у нези оболелих.<sup>119</sup>

У ово време се већ говорило о Букурешту као месту у коме ће се водити мировни преговори. Улогу арбитра коју је себи наметнула Румунија прихватиле су Србија и Грчка, као и Бугарска, која је под тешким војним притисцима и поразима морала да игра онако како јој се диригује из Букурешта.<sup>120</sup> Краљ Карол је још крајем јула издао краљевски указ којим је именована румунска делегација на предстојећој мировној конференцији у Букурешту. Поред Титуа Мајорескуа, који је председавао конференцијом, румунску делегацију чинили су министар унутрашњих послова Таке Јонеску, министар финансија Александру Маргиломан, и министар културе Константин Дисеску, док су као војни представници били присутни генерал Константин Коанда и пуковник Константин Кристеску.<sup>121</sup>

Тридесетог јула 1913. године почела је са радом конференција на којој су преговоре водиле краљевине Румунија, Грчка, Црна Гора и Србија, са једне, и Бугарска са друге стране.<sup>122</sup> Сам текст мировног уговора у десет чланова, којим су прекројене границе на Балканском полуострву, потписан је 10. августа. Другим чланом мировног уговора у Букурешту исправљена је стара граница између Румуније и Бугарске, тако да је територија која сада припада Румунији обухватала и јужну Добруцу, односно линију која се дијагонално протеже од Дунава изнад Тутракана, све до Црног мора, укључујући град Кранево и његову непосредну јужну околину. Бугарска се обавезала да ће најкасније за две године порушити радове на утврђењима које је започела, као и да неће градити нова утврђења близу румунске границе.<sup>123</sup> Након што је у осталим члановима регулисана граница Бугарске са Србијом и Грчком, Мајореску је свечаним говором затворио

---

<sup>118</sup> *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр. 17, 35; *Cartea Verde*, док. бр. 213, 215, 222, 224; А. Iordache, *нав. дело*, 243-244; I. Scurtu, *нав. дело*, 211; Б. Стојић, *нав. дело*, 381.

<sup>119</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 212-213.

<sup>120</sup> D. Tutu, *нав. дело*, 289.

<sup>121</sup> А. Iordache, *нав. дело*, 245.

<sup>122</sup> *Cartea Verde*, 261.

<sup>123</sup> *Исто*, 263-268.

конференцију. Иако су најважнија питања била решена Букурешким уговором, савезнице против Бугарске из Другог балканског рата решиле су да осигурају своје позиције. Николас Политис, грчки представник на конференцији и професор на Правном факултету у Паризу, понудио је Румунији и Србији склапање тајног споразума са Грчком, како би се обезбедиле од евентуалног реваншизма Бугарске. Након што је румунска страна прегледала садржину тог текста, 12. августа је потписан тајни споразум у циљу одбране поретка насталог након Букурешког мировног уговора.<sup>124</sup> Краљ Карол је био задовољан расплетом балканске драме. Кључна личност која је спроводила његову политику у овим догађајима свакако је био премијер Титу Мајореску, у кога је краљ имао велико поверење. Истог дана када је потписан Букурешки мировни уговор, краљ Карол је Мајорескуа свечано примио у одаје своје палате, и у знак захвалности му доделио орден *Карол I*.<sup>125</sup>

\*

Углед Румуније међу европским силама уочи, током и након конференције у Букурешту знатно је порастао. Том утиску допринело је и краљево држање, које се одликовало љубазношћу и отвореношћу према свим странама, и које је помогло да се преброде непријатни конференцијски преговори. На богатој свечаности 9. августа, дан пред званичног потписивања Букурешког уговора, Мајореску је здравицом објавио *рађање* нове велике силе, мислећи тиме на Румунију. Избегавши мешање великих сила, посебно Аустро-Угарске, која је своју подршку нескривено давала Бугарима, ставило је Румунију у позицију гаранта мира и стабилности на Балкану. Румунски посланик у Берлину пренео је поруке немачког државног врха, који је био задивљен начином на који је Румунија допринела санирању последица Балканских ратова. Немачки цар је честитао краљу Каролу на постигнутим успесима, док је немачка штампа величала улогу Румуније у завршетку кризе на Балкану. Успешно решавање балканског питања од стране краља Карола и његових министара похвалио је и британски министар иностраних дела, сер Едвард Греј, а задовољна улогом Румуније била је и Француска.<sup>126</sup>

Подршка цара Вилхелма II била је добродошла румунском краљу у отклањању опасности од ревизионистички наклоњене Аустро-Угарске, која је

---

<sup>124</sup> А. Marghiloman, *нав. дело*, 192-195.

<sup>125</sup> А. Iordache, *нав. дело*, 245; А. Marghiloman, *нав. дело*, 193.

<sup>126</sup> *Cartea Verde*, док. бр. 265, 266, 267; А. Marghiloman, *нав. дело*, 194; Б. Стојић, *нав. дело*, 393-394.

будним оком мотрила на балканске догађаје. Аустро-Угарска је жестоком пропагандом наваљивала на остале европске силе да прихвате њен предлог о сазивању европске конференције на којој ће се званично ратификовати Букурешки уговор, а посебно је била заинтересована за промену границе између Србије и Бугарске. Захваљујући одлучности Немачке, Француске и Велике Британије, одустало се од преправљања Букурешког уговора, а неуспех аустроугарске дипломатије посебно је боleo Беч због подршке коју је Вилхелм II упутио краљу Каролу. Румунски краљ, иако поносан на улогу коју је Румунија одиграла лета 1913. године, био је свестан замршених европских односа, те је румунском посланику у Паризу већ у октобру исте године признао да је мир који је управо успостављен заправо оружани мир, и том приликом је изразио сумњу у његову дугорочност.<sup>127</sup> Годину дана касније, ова бојазан краља Карола испоставила се као тачна, када је Велики рат разбио илузије оних који су веровали у могућност постојања европског, а и светског мира у другој деценији XX века.

---

<sup>127</sup> *Документи*, књ. 6, св. 3, док. бр. 19, 220, 221, 223, 224, 226, 228; *Cartea Verde*, док. бр. 268, 269, 271, 272; А. Iordache, *нав. дело*, 247-249.

### Устанак сељака 1907. и аграрно питање у Румунији

Најтеже питање с којим се румунска држава сусрела у XIX веку било је аграрно. То питање покушао је да реши кнез Александру Јоан Куза, доневши Закон о секуларизацији манастирских поседа. Прелазак ових поседа у државно власништво омогућио је Кузи да 1864. године спроведе аграрну реформу, тако што је ту земљу поделио сељацима. Исте године, Куза је укинуо привилегије бојара и феудализам. Као резултат ових мера, око 500.000 породица добило је земљу, али временом се сеоско становништво увећавало, док су парцеле које су сељаци добили биле мале. Стога, Кузина аграрна реформа није умногоме побољшала положај сељаштва.<sup>128</sup>

У другој половини XIX века сељаци су чинили око 80% целокупног становништва Румуније, и већина њих је имала недовољно обрадиве површине. Са друге стране, око две хиљаде великих земљопоседника у својим рукама је држало око три милиона хектара, односно, око 38% обрадиве земље. Крајем XX века, положај румунског сељака био је још тежи. Главна карактеристика овог периода је појава арендаша, средњег слоја румунског становништва, који је свој иметак углавном увећавао бавећи се трговином, а онда је тај капитал усмеравао ка куповини права на коришћење земље од велепоседника. Наиме, с краја XIX века већина румунских великопоседника почела је да се бави другим пословима и престала је да се занима за пољопривреду. Углавном су живели по градовима, а своја имања су на одређено време, а за пристојне суме новца, давали у закуп арендашима. Беземљаши, али и сељаци који нису имали довољно обрадиве површине од које би издржавали породицу и плаћали порезе, били су приморани да у замену за радне услуге изнајмљују земљу од арендаша. Тако су арендаши постали посредници између велепоседника и сељака, а ова зависност сељака за њих представљала је нове феудалне односе у Румунији.<sup>129</sup> Покушај власти да

---

<sup>128</sup> Н. Јорга, *Историја Румуна и њихове цивилизације*, Вршац 1935, 297-299; К. Hitchins, *нав. дело*, 156-157.

<sup>129</sup> К. Hitchins, *нав. дело*, 157-159.

оснивањем пољопривредних банака и кредитних задруга помогне сељацима да купе земљу био је неуспешан, јер је већина била толико сиромашна да није ни могла да узме кредит. У најгорем положају било је око 300 хиљада сељака који уопште нису ни имали земљу. Они су у потпуности били економски зависни од велепоседника и арендаша, који су им наметали тешке услове. На рубу сиромаштва и очајни, сељаци су још током осамдесетих година XIX века насиљем покушали да укажу држави на беспомоћан положај у ком су се налазили.<sup>130</sup>

Део румунске интелектуалне елите, који је био упућен у сеоске прилике, покушао је током првих година XX века да скрене пажњу властима на највећи проблем у унутрашњој политици Румуније. Током 1905. и 1906. године објављено је неколико књига, памфлета и брошура, који су обрађивали друштвено-економске прилике на селу, и проблеме румунског сељака.<sup>131</sup> Краљ Карол се није обазирао на ове вапаје, и 1905. године је почео да припрема обележавање јубиларне четрдесете године владавине. У Букурешту су почели радови на изградњи Палате уметности, с намером да се у њој наредне године одржи велика изложба у краљеву част. У јесен 1906. године краљ Карол је организовао раскошну свечаност, отворивши изложбу у Палати уметности и на тај начин је почела прослава краљевог јубилеја. Овом прославом у Букурешту, краљ Карол је хтео да покаже Европи слику модерне Румуније, која је на почетку XX века важила за стабилну и напредну државу, како на унутрашњем, тако и на спољном плану. Првог јануара 1907. године краљ је пожелео румунској војсци успешну годину, и поручио јој да држава верује у њену храброст и пожртвованост према народу. Само месец дана касније показало се колика је била цена занемаривања проблема од стране државе, али показало се и то колико је војска заправо бринула о свом народу.<sup>132</sup>

\*

Крајем фебруара 1907. године, у селу Фламанзи, у северној Молдавији, група сељака се побунила против управника који је заводио ред на имању једног арендаша. Ова вест се проширила до суседних села, те су сељаци почели да се окупљају и удружују, тражећи од арендаша ниже закупнине и боље услове за рад.

---

<sup>130</sup> Исто, 166-173.

<sup>131</sup> F. Șperlea, L. Drăghici, M. Stănescu, *Armata Română și răzcoala din 1907*, București 2007, 7.

<sup>132</sup> Исто, 7; *Cuvântările Regelui Carol I*, 374; N. Iorga, *Și Marea Răzcoala Țărănească din 1907: Marturii documentare*, Iași 1984, 58; I. Scurtu, *нав. дело*, 184-186.

Пошто на захтеве нису добили одговоре, почетком марта су почели насилно да заузимају имања и пале куће арендаша и велепоседника. Са севера Молдавије устанак се брзо проширио и на остатак покрајине, а за петнаест дана захватио је целу Румунију. С обзиром на то да је међу арендашима било много Јевреја, Европом се најпре пронео глас да овај устанак пре свега има антисемитски карактер. Побуњеним сељацима подршку и помоћ су пружили интелектуалци, градски и сеоски учитељи, свештеници, студенти, као и поједини подофицири резервне војске.<sup>133</sup> Запрепашћена брзином којом се устанак проширио, али и агресивношћу сељака, влада Георгеа Г. Кантакузина, који је и сам био велепоседник, није знала како да умири постојеће стање у земљи. Десетог марта, немоћна да заустави побуну, Кантакузинова влада је пала, а краљ Карол је место председника владе поверио вођи либерала, Димитрију Стурзи. Тешка ситуација унутар државе претила је да изазове још већу кризу. Државни врх Румуније био је у страху од аустроугарске војске, која је гомилала трупе у Трансилванији, и чекала очајни позив Румуније да јој помогне да угуши устанак. Аустро-Угарска се надала да ће на тај начин да привуче краља Карола под своју контролу, и да ће остварити превласт у југоисточној Европи. Међутим, румунски државни врх се одупрео спољним притисцима. Након разматрања о даљим корацима владе, краљ Карол је издао манифест, којим су прокламоване мере за побољшање живота сељака. Њиме су, између осталог, укинута порези на осигуравање кукуруза од евентуалне суше, као и порези на вино, а влада је обећала да ће да предузме мере за јачање народних банака како би сељацима помогле у закупу имања. У манифесту су краљ и влада истакли да нереди треба што пре да се обуставе, и да ће бити кажњени сви који наставе да врше насиље.<sup>134</sup>

С обзиром на то да предвиђене мере владе нису решавале кључне проблеме сељака, од којих је најважније било питање најсиромашнијег слоја, беземљаша, устанак се још више ширио. У договору с краљем и владом, министар војске Александру Авареску наредио је мобилизацију и позвао војнике да разбију устанак. Војницима је стављено до знања да ова побуна може да се угуши само оружјем, и да треба да учине све што је потребно да би оправдали углед војске у тренуцима

---

<sup>133</sup> К. Hitchens, *нав. дело*, 176-177; I. Scurtu, *нав. дело*, 193; F. Șperlea, L. Drăghici, M. Stănescu, *нав. дело*, 97; *Политика*, 7. март 1907, бр. 1127, 2; *Политика*, 8. март 1907, бр. 1128, 2; *Политика*, 9. март 1907, бр. 1129, 2.

<sup>134</sup> A. Marghiloman, *нав. дело*, 57, 62; *Cuvântările Regelui Carol I*, 374-376; I. Scurtu, *нав. дело*, 194.



када је он угрожен. Већ наредног дана, краљ Карол је на затварању скупштинске седнице похвалио рад владе која је показала свој патриотизам у овим тешким тренуцима за земљу. Краљ је похвалио и војнике, предане и решене да спасу отаџбину, а на крају се захвалио свима који доприносе да се поврати ред и мир у држави. Убрзо се међу државним врхом Румуније прочуло о суровости војске, и о злочинима који су чињени над сељацима. Краљ је свакодневно добијао извештаје о спорним случајевима, и уверавао је јавност да ће радити на томе да кривци буду кажњени. Осим тога, дао је реч да ће учинити све што је потребно да се спрече нови злочини.<sup>135</sup> Међутим, сељаци су наставили да пружају јак отпор, а војска је почела да користи артиљерију и бомбардује села. Краљева обећања нису допринела смиривању ситуације.<sup>136</sup>

\*

До почетка априла устанак је брутално угушен. Краљ Карол се захвалио војсци која је у тешким околностима, када су уздрмани државни темељи, показала да је на врхунцу и да је способна да се носи са свим опасностима који прете држави, додавши да је коначно успостављен ред. Међутим, ситуација у држави била је далеко од мирне. Јавност је била огорчена начином на који се румунска влада понела према сељацима. Поред великих губитака у људству, причињена је значајна материјална штета селима и градовима, а неколико села било је потпуно уништено услед бомбардовања. Сматра се да је након гушења побуне број страдалих сељака износио 11.000, док је око 8.000 људи било је ухапшено. У земљи је владала велика напетост. Краљ је током маја месеца примио делегацију *Аграрног друштва*, која је краљу описала тешко стање земљопоседника и арендаша којима су уништена имања, и замолила га да држава помогне таквим случајевима како би се надокнадила штета, и како би што пре почели са радом. Краљ је обећао да ће сва неопходна финансијска средства бити расподељена, и уверавао је присутне да се подједнако брине и о сиромашнима и о богатима.<sup>137</sup>

Јавност је чекала даље кораке владе у погледу нових аграрних мера, а државни врх је водио жестоку расправу о начину на који треба спровести реформе.

---

<sup>135</sup> F. Șperlea, L. Drăghici, M. Stănescu, *нав. дело*, 18-21; *Cuvântările Regelui Carol I*, 376-377; A. Marghiloman, *нав. дело*, 59-60.

<sup>136</sup> F. Șperlea, L. Drăghici, M. Stănescu, *нав. дело*, 36, 91-92, 99-106.

<sup>137</sup> K. Hitchens, *нав. дело*, 178; I. Scurtu, *нав. дело*, 196-197; *Cuvântările Regelui Carol I*, 378-379.

Док је интелектуална елита заговарала поделу земље сељацима, политичка елита је настојала да то избегне. Краљ Карол је на отварању седнице Законодавне скупштине почетком јуна истакао да је најважнија државна и друштвена потреба враћање унутрашње стабилности и мира међу становницима, а посланицима је поручио да пред собом имају један леп задатак, а то је успостављање равнотеже између свих друштвених слојева.<sup>138</sup> Већ на самом почетку тог задатка постало је јасно да влада нема намеру да на рачун великих земљопоседника удовољи сељацима. Већина конзервативаца, који су и сами били велики земљопоседници, али и већина либерала, била је против експропријације великих имања. Овај став правдали су тврдњом да бране интегритет приватне имовине, од које зависи економски напредак Румуније. И краљ Карол је бранио ово гледиште, објашњавајући да напредак сваке државе зависи од великих поседа и од сељаштва, те да међу њима мора да постоји савршена хармонија. Осим тога, краљ је истицао да се Уставом из 1866. године гарантује неповредивост приватне својине, и да би свако задирање у њу значило кршење уставних одредби. С обзиром на то да даље расправе о подели земље није било, Стурза је тражио начин да бар један део сељаштва буде задовољан реформама. Законом о пољопривредним уговорима из децембра 1907. године, ограничена је самовоља земљопоседника и арендаша тако што је одређена максимална цена закупа обрадивог земљишта, као и минимална цена наднице за сељаке који својим оруђем обрађују имање. Стурзина влада је наставила да решава аграрно питање и наредне године, па је марта 1908. донет закон којим је предвиђено оснивање фонда од десет милиона леја, из ког би се помагало сељацима да купе имања која су стављена у продају.<sup>139</sup>

Циљ ових закона првенствено је био да спречи злоупотребе и самовољу велепоседника и арендаша. Они су се једно време придржавали ових одредби, али пошто их нико није контролисао, наставили су са експлоатисањем сељака. Положај најсиромашнијег дела сељаштва је у суштини остао исти као и пре устанка. Многи сељаци нису били квалификовани за дизање кредита за куповину парцела, и били су приморани да поново раде за велепоседнике и арендаше, под условима који су им диктирани. Поред тога, јавио се и проблем недостатка пашњака. Већина сељака користила је пашњаке који нису били довољно велики да би испунили потребе

---

<sup>138</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 379-381; K. Hitchins, *нав. дело*, 178-179.

<sup>139</sup> K. Hitchins, *нав. дело*, 178-180; *Cuvântările Regelui Carol I*, 387-389; I. Scurtu, *нав. дело*, 201-202.

намиривања стоке, те су сељаци морали од арендаша да изнајмљују додатне пашњаке. Са друге стране, они сељаци који су били добростојећи, имали су користи од ових мера, па су могли да дижу кредит и увећавају производњу.<sup>140</sup> Пошто су закони из 1907. и 1908. године само малим делом поправили положај сељаштва, и наредних година је међу либералним политичарима било идеја да се спроведе аграрна реформа којом ће бити обухваћени сви сељаци. Стурзин одлазак из политике крајем 1908. године, и долазак на власт Јона Ј. К. Братијануа, најавио је наставак решавања аграрног питања. Братијануове владе (1908-1909. и 1909-1910) интензивно су радиле на новим мерама за побољшавање односа између велепоседника, арендаша и сељака. Да би аграрна реформа могла да се спроведе, Братијану је заговарао промену Устава, али краљ Карол, као ни већина у Национално-либералној странци, није подржала ову идеју. Братијану, оставши усамљен у решавању аграрног питања, крајем децембра 1910. године поднео је оставку на место председника владе. Уследио је период владавине конзервативаца (1910-1913).<sup>141</sup>

Краљ је био напет због смењивања владе, јер је сматрао да је његова сарадња са либералима била лакша него са конзервативцима. Стрепео је и од могућности да влада Петреа П. Карпа неће поштовати мере које су либерали донели док су били на власти.<sup>142</sup> Аграрно питање било је још увек актуелно, и краљ је у његовом решавању активно учествовао чувајући интересе великопоседника, али се трудио и да се што мање помиње та кобна 1907. и стравично гушење устанка од стране војске. То му је полазило за руком до јануара 1912. године, када је тадашњи министар унутрашњих послова, Александру Маргиломан, открио да је из архиве министарства унутрашњих послова нестало тридесет досијеа из 1907. године. Конзервативна влада Петреа П. Карпа напала је либерале који су тада били на власти и оптужила их да су сакривали доказе о злочинима. Жестока расправа и потрага за несталим документима водила се до фебруара, када је краљ признао Маргиломану да се сви спорни досијеи налазе код њега, на сигурном. Конзервативци су престали да воде хајку против својих политичких противника, заташкавајући целу ствар, али је јавност била затечена прикривањем истине о

---

<sup>140</sup> К. Hitchens, *нав. дело*, 180-181.

<sup>141</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 205-207.

<sup>142</sup> S. Cristescu, *нав. дело*, 477-478.

устанку.<sup>143</sup> Избијање Првог балканског рата у јесен 1912. године скренуло је пажњу јавности са унутрашњих питања, и ове контроверзе су пале у други план након уплитања Румуније у балканске догађаје крајем 1912. и током 1913. године. Међутим, управо је Други балкански рат био пресудан за поновно покретање питања аграрне реформе у Румунији. Румунска војска, састављена највећим делом од сељака, видела је да непријатељска Бугарска нема огромна имања, и да су сеоске куће лепо уређене. И сам Братијану, који је учествовао у ратним операцијама, сматрао је да је дошло време да се коначно реши положај румунског сељака. По завршетку рата саопштио је краљу да треба да се предузму мере за спровођење аграрне реформе. Добивши краљев пристанак, Братијануова Национално-либерална странка изнела је у јавност да је њен програм спровођење аграрне и изборне реформе. Конзервативци су се томе жестоко успротивили, али уз краљеву сагласност и велику подршку јавног мњења, либерали су се приближивали власти. Конзервативци су се повукли са власти, а нову владу, јануара 1914. године, саставио је управо Братијану.<sup>144</sup>

Да би спровођење експропријације и подела земље сељацима била могућа, неопходно је било да се промени Устав, па су либерали почели интензивно да раде на његовој ревизији, као и на припремању реформи. Краљ Карол је поздравио ова настојања, очекујући да ће Братијануова влада уз његову помоћ допринети успостављању друштвене хармоније. На изборима за Уставотворну скупштину у мају 1914. године, либерали су однели убедљиву већину. Краљ је истакао да је дошао тренутак за ревизију Устава и да држава очекује од власти да задовољи потребе свих слојева становништва. Убрзо је изабрана комисија која је разматрала начине за спровођење експропријације, али је избијање Великог рата прекинуло њен рад. Братијану је морао да сачека крај рата, и аграрну реформу је коначно почео да спроводи након 1918. године.<sup>145</sup>

---

<sup>143</sup> Исто, 196; A. Marghiloman, *нав. дело*, 99-103.

<sup>144</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 213-215; A. Iordache, *нав. дело*, 261.

<sup>145</sup> N. Iorga, *Supt trei regi*, 195-196, 306; I. Scurtu, *нав. дело*, 215; *Cuvântările Regelui Carol I*, 478-479, 490-491.

## Унутрашње прилике (1908-1914)

Од друге половине XIX века на политичкој сцени Румуније главне улоге играле су две странке, Национално либерална, и Конзервативна. У договору са њима, краљ Карол је активно учествовао у свим пословима који се тичу како унутрашње, тако и спољне политике Румуније. Иако се трудио да на власт увек доведе оне личности у које је имао највише поверења, био је опрезан и водио је рачуна о сваком њиховом кораку. За време владавине краља Карола, а нарочито током последњих осам година, није било већих несугласица између њега и оних политичара који су вршили дужност председника владе. Захваљујући томе, створен је увежбан систем у румунском државном врху, који је био добро полазиште за суочавање са редовним пословима у унутрашњој и у спољној политици.

У унутрашњој политици, Национално-либерална странка заступала је интересе индустријалаца и заговарала је бољи животни стандард сељака и модернизацију у пољопривреди, мада је све до 1913. године била против експропријације великих поседа. Иако су либерали велику пажњу усмеравали ка Румунима под влашћу Аустро-Угарске, сматрали су да је политика везаности за Тројни савез оправдана. Са друге стране, Конзервативна странка, којој су припадали велики земљопоседници, није желела да мења постојећу економску ситуацију у Румунији, те је изричито била против експропријација великих поседа. У спољној политици, сматрали су да је једини пут Румуније држање уз Немачку и Аустро-Угарску. Краљ Карол је током целе своје владавине настојао да одржава равнотежу између либерала и конзервативаца, држећи их чврсто уз себе и политику коју је водио.<sup>146</sup>

\*

Краљ је посебно водио рачуна о својим интересима у спољној политици. Споразум Румуније и Тројног савеза из 1883. године чувао је као тајну, за коју су знали само неки политичари. Знајући да би обелодањивање овог уговора изазвало велико противљење у јавности, краљу су на самом врху власти били потребни они политичари који га не би компромитовали, те је пажљиво бирао своје политичке

---

<sup>146</sup> К. Hitchens, *нав. дело*, 24-26, 92.

сараднике.<sup>147</sup> Краљ је пратио расположење у народу, и захваљујући томе тачно је знао када треба да промени владу. С тим у вези, изборни систем у Румунији није водио рачуна о народним жељама. Гласачи заправо нису ни имали праву прилику да бирају власт, јер је изборни систем у суштини био недемократски. Захваљујући уставним овлашћењима и без одржавања избора, краљ је имао права да одреди председника владе, и тако усмерава политичке послове у правцу који је њему одговарао. Након што би једна влада поднела оставку, краљ би међу водећим политичарима у том тренутку изабрао једног за формирање нове владе. Први задатак новог премијера био је да организује парламентарне изборе, тако да у оба дома румунског парламента, и у Посланичком дому и у Сенату, већину добије његова странка. Задатак да се избори спроведу у складу с тим циљем припадао је министру унутрашњих послова, који је утицао на префекте округа, и предузимао све мере, чак и оне насилне, да опозиција не добије већину на изборима.<sup>148</sup> Само гласање било је постављено на неједнаким основама. У гласању за чланове Посланичког дома грађани су, према годишњем приходу и порезу који су плаћали, били подељени у три класе. Уз овакав изборни цензус, мање од 50.000 становништва чинило је прве две класе, које су бирале 149 чланова Посланичког дома, док је преко милион бирача из треће класе бирало само 40 чланова Посланичког дома. Што се тиче Сената, шездесет чланова бирали су они грађани који су имали годишњи приход најмање 2000 леја, а осталих педесет чланова, грађани чији су приходи били између 800 и 2000 леја. Поред тога, власти су применом притиска, уцене и силе деловали на бираче да гласају за ону странку којој нови премијер припада.<sup>149</sup> Тако је свака влада изабрана од стране краљ Карола добила већину на изборима. И сами политичари су знали по ком обрасцу треба да делују. Док су били у опозицији могли су слободно да износе своје политичке програме и да демагогијом привлаче гласаче. Оног тренутка када су дошли на власт, њихова дужност била је да спроводе политику за коју се залагао краљ.<sup>150</sup>

Овакав систем који је краљ Карол успоставио радио је беспрекорно до почетка 1908. године, када је унутар Конзервативне странке дошло до сукоба између Петреа П. Карпа, вође те странке, и Такеа Јонескуа, једног од

---

<sup>147</sup> А. Митровић, *нав. дело*, 14; R. Dinu, „King Charles I“, 126-127.

<sup>148</sup> К. Hitchens, *нав. дело*, 94-95; I. Scurtu, *нав. дело*, 182.

<sup>149</sup> А. Iordache, *нав. дело*, 58-59.

<sup>150</sup> *Исто*, 58; К. Hitchens, *нав. дело*, 94; I. Scurtu, *нав. дело*, 182.

најистакнутијих млађих политичара. Желећи да сузбије Јонескуа, чија је популарност бивала све већа, Карп је крајем 1907. године из странке уклонио његове најоданије присталице и тако срушио његов ослонац. Јонеску, који је у то време био у Енглеској, допутовао је у Букурешт, и у јануару 1908. године са својим присталицама је основао нову странку, Демократско-конзервативну. Њен програм био је усредсређен на сељаштво и побољшавање њиховог положаја на све начине који не укључују експропријацију великих поседа. Јонеску је заговарао и бесплатно основно образовање и осигуравање радника на раду, те је брзо стекао велику популарност међу средњим слојем становништва.<sup>151</sup> Јачање нове странке и раст Јонескуовог угледа, краљ Карол је видео као претњу. Краљев негативан став према Јонескуу био је између осталог и због његових ставова против Немачке и Аустро-Угарске. Своје симпатије према Антанти Јонеску је неуспешно настојао да сакрије како би задобио краљево поверење. Међутим, краљ Карол није желео да место председника владе повери Јонескуу, упркос успешним резултатима Демократско-конзервативне странке на изборима. Генерацијске смене на почетку XX века погодиле су и странку либерала, када се 1908. године Стурза повукао из политичког и јавног живота због нарушеног здравственог стања. Кормило Национално-либералне странке преузео је Јон Ј. К. Братијану, млад, али и вичан политичар. Иако му је поверио мандат за састављање владе крајем 1908. године, краљу је било потребно извесно време да стекне поверење у Братијануа, чија је енергија пленила румунском политичком сценом. Сарадња краља Карола и Братијануа убрзо се показала као успешна, што је омогућило одржавање политичке стабилности у Румунији.<sup>152</sup>

\*

Анексија Босне и Херцеговине и проглашење бугарске независности у јесен 1908. године, као и Стурзин одлазак са политичке сцене, узнемирили су краља Карола. Манифестације румунског народа против аустроугарске политике утицали су да се додатно пољуља унутрашња стабилност у држави, и румунски државни врх је страховао од могућег европског рата.<sup>153</sup> Напета ситуација је полако почела да се умирује, и јануара 1909. године Румунија је обележила педесету годишњицу

---

<sup>151</sup> K. Hitchens, *нав. дело*, 116-117.

<sup>152</sup> S. Cristescu, *нав. дело*, 453-457; I. Scurtu, *нав. дело*, 202-206; A. Iordache, *нав. дело*, 38-39.

<sup>153</sup> S. Cristescu, *нав. дело*, 455-456.

уједињења Влашке и Молдавије. Краљ је на свечаној вечери истакао значај овог догађаја, који је пружио основу за даље развијање државе. Садашњим политичарима, али и будућим генерацијама поручио је да очувају наслеђе својих предака, који су се жртвовали зарад напретка и светле будућности Румуније. У јесен исте године, краљ је присуствовао отварању луке у Констанци, чија је изградња почела још 1894. године. Краљ Карол је нагласио да током петнаест година власт није штедела да овој луци пружи све што јој је потребно како би могла да допринесе румунској трговини и одржавању веза са Европом, називајући је *пљућима земље*.<sup>154</sup> Наредне године, румунски државни врх је проценио да је после тридесет и две године процес интеграције северне Добруце као дела румунске државе завршен, па су становницима ове покрајине додељена пуна политичка права.<sup>155</sup>

Братијануов мандат био је успешан, али и поред тога, његова влада је бројала последње дане на власти. Недостатак краљеве подршке за ревизију Устава и спровођење аграрне реформе утицало је на њега да се повуче са места председника владе крајем 1910. године. За краља, то је значило да је дошло време да на власт постави конзервативце. С обзиром на то да му се није допало што су се конзервативци поделили у две странке, и бојећи се Јонескуовог утицаја у јавности, краљ Карол је настојао да измири Карпа и Јонескуа. У јесен 1910. године почели су преговори између вођа Конзервативне и Демократско-конзервативне странке, али су се завршили неуспешно. Краљ, ипак није одустао од идеје помирења, па је тражио од Карпа да се још једном састане са Јонескуом. Међутим, разлике између ова два политичара биле су непремостиве. И Карп и Јонеску наставили су да ходају одвојено својим политичким путевима, а краљ Карол је морао да се одлучи коме ће од њих двојици, као најјачим представницима конзервативаца, поверити мандат за састављање владе. У јавности су кружиле гласине да је већ одабрао Карпа за новог премијера, што је разгневило Јонескуа и остале чланове Демократско-конзервативне странке. Да би краљу показао колику је популарност стекла ова странка, Јонеску је крајем 1910. године организовао јавне скупове на којима су се окупљале његове бројне присталице. Међутим, Јонескуова популарност изазвала је код краља Карола супротан ефекат, и он се прибојавао да неће моћи да га

---

<sup>154</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 400-402, 410-412; S. Cristescu, *нав. дело*, 457.

<sup>155</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 206.



контролише док је на власти. Сматрајући Јонескуа за опасног политичара по његове интересе, краљ се дефинитивно определио за Карпа, који је крајем децембра 1910. године саставио нову владу.<sup>156</sup>

\*

У овом периоду, када су успомене на устанак сељака још увек биле свеже, краљ Карол је у унутрашњој политици инсистирао на одржавању стабилности и очувању постојећег система. У спољној политици, његова настојања годинама се нису мењала, и крајњи циљ био је одржавање мира и добрих односа са суседима, као и ослонац на Тројни савез. Петре П. Карп био је угледан политичар, одан монархији, а уз то и германофил, те је краљ Карол могао да се ослони на њега и његове политичке програме. Са друге стране, Карпова грубост и гордост сударили су се са краљевом углађеношћу, и његова неретка дрскост гневела је румунског владара.<sup>157</sup>

Законодавна делатност Карпове владе током 1911. и 1912. године највише се тичала унапређења индустрије давањем помоћи предузећима. Интервенција владе у привреди била је заступљена и током ранијих година, али је она била усредсређена на велике фабрике, а запостављала је средње и мале. Карп је увидео да прети опасност од протеста незадовољних радника, те је законима о финансијском помагању средњих и малих фабрика утицао да се развије румунска индустрија и задовољи радничка класа. Како занатство не би било запостављено због улагања у индустрију, Карп је током 1911. године донео низ закона који су имали циљ да поправе радне и животне услове занатлија. Тако је, на пример, усвојен закон о удруживању занатлија у еснафе, како би занатлије преко ових удружења бранили интересе своје професије, а поред тога би размењивали искуства, и побољшали технике у раду. Осим тога, била им је и осигурана помоћ у случају болести или повреде на раду. Краљ Карол је био задовољан законодавним доприносима ове владе, али Карпове намере да спроведе децентрализацију државе су, међутим, наишле на отпор и краља и опозиције, што је умногоме допринело његовом паду.<sup>158</sup>

---

<sup>156</sup> S. Cristescu, *нав. дело*, 479; I. Scurtu, *нав. дело*, 206-207; K. Hitchins, *нав. дело*, 116-118; A. Iordache, *нав. дело*, 39-41.

<sup>157</sup> A. Iordache, *нав. дело*, 42-43; N. Iorga, *Supt trei regi*, 15, 46.

<sup>158</sup> A. Iordache, *нав. дело*, 88-89, 96-97, 107-108.

Имајући у виду Карпову непопуларност не само у јавности, већ и унутар Конзервативне странке, краљ Карол је почетком 1912. године предложио Карпу да започне сарадњу са Јонескуом, чије су присталице биле све бројније. На тај начин желео је да коначно пружи прилику Јонескуу да покаже своје политичке способности. Међутим, Карп је одлучно одбио овај предлог, уз коментар да је краљ луд, чиме му се додатно замерио. И поред успеха које је ова влада постигла, краљу Каролу су све више сметали Карпова несмотреност и безобзирност у опхођењу према њему, али и другим политичарима. Поред свега тога, растућа популарност сила Антанте у Румунији сукобила се са Карповом германофилском политиком, и утицала је на краља Карола да међу конзервативцима потражи политичара који је ненаметљив, али истовремено и способан да спроведе у дело његове замисли. Титу Мајореску, члан Конзервативне странке, угледни књижевни критичар и професор, није се противио сарадњи са вођом Демократско-конзервативне странке. Краљ га је наградио тако што му је у марту 1912. године дао мандат за састављање владе.<sup>159</sup>

\*

Прва Мајорескуова влада, која је трајала само седам месеци, била је заправо припрема за његов други мандат, који је почео у октобру 1912. године. Мајореску је био поучен Карповим грешкама, и решио је да удовољи краљу тако што ће што пре да отпочне тајне преговоре о измирењу двеју фракција конзервативаца. И Таке Јонеску је био спреман да пружи руку својим некадашњим страначким колегама. Предложио је Мајорескуу да заједно образују коалициону владу у којој ће, поред њих двојице, бити и неки чланови Демократско-конзервативне странке. Мајореску је пристао на ове захтеве, али је предложио да нова влада буде формирана у јесен, а да се до тада наставе преговори о даљим корацима и циљевима обе странке. Мајореску је априла 1912. године, након нових преговора са Јонескуом, отишао у Синају како би краљу пренео резултате договора. Краљ Карол није сумњао у исправност одлуке да на чело нове владе од октобра задржи Мајорескуа. Исто тако, није се променило ни краљево мишљење о Јонескуу. Био је опрезан према њему, али је веровао да ће у новој Мајорескуовој влади моћи да га држи под контролом, те му је поверио функцију министра унутрашњих дела. Испоставило се да је стварање

---

<sup>159</sup> S. Cristescu, *нав. дело*, 491-492 K. Hitchens, *нав. дело*, 118-119; A. Marghiloman, *нав. дело*, 93; I. Scurtu, *нав. дело*, 209.

овако јаке и уравнотежене владе непосредно пред распламсавање кризе на Балкану био добар потез.<sup>160</sup>

Четрнаестог октобра била је састављена коалициона влада у којој је, поред Јонескуа, било још три чланова Демократско-конзервативне странке, и то у министарству културе, јавних радова, и индустрије. Према претходно постигнутом договору, и уз краљев благослов, Титу Мајореску је био председник владе и министар иностраних дела. Иако је преузео дужност министра унутрашњих дела, Таке Јонеску је помагао Мајорескуу у спољним пословима, а ова сарадња показала се врло успешном током Балканских ратова (1912-1913). Свестан Јонескуових дипломатских вештина, краљ Карол је решио да их искористи током Балканских ратова, те је смишљено спојио њега и Мајорескуа у циљу решавања спољнополитичких проблема Румуније. Дипломатске акције Румуније током 1912. и 1913, као и улазак у Други балкански рат у лето 1913. године, онемогућили су ову коалициону владу да се више посвете унутрашњим питањима. И сам краљ Карол је био више посвећен спољној политици, водећи рачуна да његови, а и интереси Румуније на Балкану буду очувани.<sup>161</sup> Након свих спољнополитичких заплета у лето 1913. године, ратовања Румуније у Другом балканском рату, и организовања мировне конференције у Букурешту, краљ Карол је био задовољан Мајорескуовим држањем и доприносом, и од тада га је много више ценио. Признао је да је Мајореску најспособнији румунски политичар, и да, поред тога што је амбициозан државник снажне личности, никад није изневерио своја начела.<sup>162</sup>

Пошто је Други балкански рат био окончан, и пошто је Букурешки мир од 10. августа 1913. године одредио нове границе на Балкану, изгледало је да румунска влада може да предахне и да се мирно посвети унутрашњим питањима. Међутим, неслоге између конзервативаца и либерала распламсале су се много брже него што се очекивало. Јаку кампању либерала о промени Устава и покретању аграрне реформе пратила су одупирања конзервативаца свакој идеји о задирању државе у приватну својину. Поред тога, либерали су у свој програм уврстили и изборну реформу, која није наишла на одобравање конзервативаца. Политичка криза бивала је све већа крајем 1913. године, као и непомирљивост либерала и конзервативаца.

---

<sup>160</sup> А. lordache, *нав. дело*, 149-151, 156-157.

<sup>161</sup> *Исто*, 162; К. Hitchens, *нав. дело*, 119.

<sup>162</sup> А. lordache, *нав. дело*, 245-246.

Мајореску је саопштио краљу Каролу да нема намеру да додатно потпирује тензије у држави, и да је спреман да се повуче са места председника владе, што је и учинио крајем децембра 1913. године.<sup>163</sup>

\*

Нова влада на челу са Јоном Ј. К. Братијануом почела је са радом 4. јануара 1914. године. У престоној беседи, краљ Карол је изнео да је Румунији потребан период мира, и да су циљеви ове владе јачање националне свести, војске, и економије, као и ширење образовања и повећање радне снаге. Уз ове елементе, сматрао је да ће Румунија бити постављена на чвршће основе, и тиме је дао подршку Братијануу у решавању горућих питања у унутрашњој политици.<sup>164</sup> О припремама за ревизију Устава и спровођењу аграрне реформе већ је било речи у претходном поглављу. Почетак Великог рата пореметио је све планове румунског државног врха, и да би се одлучило о даљим корацима румунске државе, краљ Карол је 3. августа у дворцу Пелеш сазвао Крунски савет. Ово политичко тело није било предвиђено Уставом, али је било у складу са румунским традицијама, те је краљ решио да у овако критичком тренутку послуша мишљења најистакнутијих румунских политичара. Том приликом присутнима је саопштио да Румунија од 1883. године има потписан споразум са Тројним савезом, и показао његове одредбе. С обзиром на то да је уговор држан у строгој тајности, све до тог тренутка већина румунских политичара није знала да за његово постојање. Краљ је одржао и ватрен говор у ком је изјавио да је његова дужност да се придржава уговора са Тројним савезом, те да Румунија мора да уђе у рат на страни Немачке и Аустро-Угарске. Међутим, Братијану је подсећао краља да уговор којим је Румунија приступила Тројном савезу има одбрамбени карактер, и да Немачка и Аустро-Угарска немају права да траже од Румуније војну акцију. Ово Братијануово гледиште подржала је већина присутних на седници Крунског савета, сматрајући да Румунија нема шта да тражи у овом рату. Чак се и Теодор Росети, најстарији румунски политичар и ватрени конзервативац близак Петреу П. Карпу, изјаснио против уласка Румуније у рат на страни Централних сила. Краљ Карол је био непријатно изненађен овим гледиштем Росетија, од кога је веровао да ће добити подршку. На краљеву страну

---

<sup>163</sup> Исто, 250-256; I. Scurtu, *нав. дело*, 214-215.

<sup>164</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 215.

стао је једино Карп, који је гласно заговарао румунско ратовање против Антанте, сматрајући да је победа Централних сила неминовна.<sup>165</sup>

После дуготрајних расправа о положају Румуније и ситуацији у зараћеној Европи, краљ је тражио од присутних да се изјасне да ли су за, или против неутралности у рату. Осим Карпа, који је тражио да се директно објави рат Русији, сви су гласали за неутралност. Тешка срца, краљ Карол је морао да се повинује вољи већине, и да званично прогласи неутралност Румуније у рату. Румунски народ, који је био у страху да ће краљ увести земљу у рат на страни Централних сила, са олакшањем је дочекао вест о неутралности. Штавише, у јавности је владало усхићење, јер се сматрало да сада, након проглашења неутралности, постоје већи изгледи да Румунија у неком тренутку зарати против Аустро-Угарске. Народ је све више подстицао идеју о ослобођењу Румуна под влашћу Двојне монархије, тражећи од краља да абдицира, уколико не намерава да испуни жеље народа. Како је време пролазило, тако су народни захтеви да *Немац* напусти румунски престо, били све гласнији.<sup>166</sup>

Гласине о могућој абдикацији краља Карола изазвале су велике немире у краљевској породици. Братанац краља Карола и престолонаследник на румунском престолу, принц Фердинанд, сматрао је да је његова дужност да поштује и следи свог стрица, и једном приликом је изјавио да уколико краљ Карол буде абдицирао, он неће примити круну. Са друге стране, његова супруга, принцеза Марија, била је изричито против ове одлуке. Будућа румунска краљица била је са очеве стране унука енглеске краљице Викторије, а са мајчине стране унука руског цара Александра II. Њени погледи на политику били су у директној вези са њеним пореклом. Годинама није скривала симпатије према силама Антанте, а током лета 1914. године нарочито је говорила против освајачке политике Немачке и Аустро-Угарске. То ју је довело у директан сукоб са краљицом Елизабетом, супругом краља Карола, која је била потресена што Румунија није оружјем стала уз Централне силе.<sup>167</sup>

Краљ Карол, растрзан између сукоба у краљевској породици и великог притиска јавности за улазак у рат, последње дане живота провео је повучено. Од

---

<sup>165</sup> I. G. Duca, *Amintiri politice* vol. 1, München 1981, 51-54; A. Iordache, *нав. дело*, 42.

<sup>166</sup> I. G. Duca, *нав. дело*, 55-62, 67.

<sup>167</sup> *Исто*, 78-79.

седнице Крунског савета одбијао је да се састаје са министрима, осим ако су послови били неизбежни. Једини политичар с којим се често виђао био је Братијану. Током 1914. године, а нарочито од почетка Великог рата, краљ је био нарочито близак са Братијануом, сматрајући га својим пријатељем, и није сумњао у његову оданост династији. За време ових драматичних догађаја, краљево ионако крхко здравствено стање, нагло се погоршало. Рано ујутру, 10. октобра 1914. године, краљ Карол је преминуо. Према тестаменту који је саставио 1899. године, наследство је подељено краљици Елизабети, принцу Фердинанду и принцези Марији, и њиховој деци. Краљева колекција уметничких слика у вредности од скоро 7 милиона леја остала је у власништву круне, као и колекција оружја. Поред тога, суму од 12 милиона леја краљ је поклонио разним установама и добротворним организацијама, међу којима су били Румунска академија наука, и разне универзитетске фондације. Краљ Карол је 1911. године допунио тестамент, и додатне суме новца је завештао унуцима и праунуцима, али и даљим рођацима, као и појединим министрима који су били уз њега последњих година живота.<sup>168</sup> Доласком на власт краља Фердинанда, отпочео је нови период румунске историје. Најсветлија тачка тог периода било је коначно припајање Трансилваније, Буковине, Бесарабије и Баната краљевини Румунији.

### **Краљев утицај у културном животу Румуније**

У обликовању румунске културе у првој половини XIX века, највећу улогу имала је Француска, а њен утицај нарочито је био приметан у књижевности. Међутим, ступањем немачког принца на румунски престо, шездесетих година XIX века немачка култура продире у Румунију, и утиче на стваралаштво румунских уметника у готово свим пољима. Дела немачких филозофа, попут Георга Вилхелма Фридриха Хегела, кога је краљ Карол посебно ценио, и Артура Шопенхауера, штампају се у Букурешту, а Хегелове идеје су привукле чак и оне интелектуалце

---

<sup>168</sup> Исто, 81-83; I. Scurtu, *нав. дело*, 230-233.

који су стварали под утицајем Француске.<sup>169</sup> Као велики љубитељ историје уметности, краљ Карол је о очувању румунских споменика, старих грађевина, као и црква и манастира, бринуо током целе владавине. Непосредно након ступања на румунски престо, Карол је показао јавности да цени румунско наслеђе тиме што је покренуо рестаурације многих црква и манастира који су годинама били запостављени и у лошем стању.<sup>170</sup>

Поред тога што је током целе владавине активно учествовао у политици, краљ Карол је велику пажњу посветио и просторном уређењу државе, тако да се Румунија до средине XIX, и она с почетка XX века, умногоме разликовала у свом изгледу. Урбанистички развој Букурешта доживео је свој процват управо крајем XIX века. С обзиром на то да је постао румунска престоница тек у време кнеза Кузе, било је потребно обогатити главни град велелепним зградама. Захваљујући архитектонским подухватима, у чијем је планирању учествовао и краљ Карол, Букурешт је добио надимак *Мали Париз*. Улица Булевар Победе добила је модеран изглед изградњом Главне поште (данас Национални музеј историје), затим Палате депозитне куће, и Румунске академије, док је на реци Дамбовици, подигнута Палата правде. Краљ Карол је присуствовао полагању камена темељца, а касније и свечаном отварању свих ових велелепних здања, и на тај начин је истицао значај ових институција за румунско друштво.<sup>171</sup>

Осим главног града, највећи центар румунске културе у овом периоду био је Јаши. Стара престоница кнежевине Молдавије била је чувена по томе што је у њој 1860. године основан први румунски Универзитет. Педесета годишњица од отварања Универзитета у Јашију уместо 1910. обележена је годину дана касније. Епидемија колере померила је одржавање овог јубилеја, који је почео октобра 1911. године, свечаним окупљањем краљевске породице, градоначелника Јашија, као и најистакнутијих румунских политичара и интелектуалаца, у сали Народног позоришта. Након што је истакнути румунски композитор Ђорђе Енеску завршио извођење краљевске химне, краљ Карол се обратио присутнима, одржавши говор о историји, значају и достигнућима овог Универзитета. Краљ није пропустио да говори о заслугама свог претходника, кнеза Кузе, и његовог министра Михаила

---

<sup>169</sup> O. Velescu, „Regele Carol I și monumentele istorice“, *Muzeul Național XII* (2000), 212.

<sup>170</sup> Исто, 213-215.

<sup>171</sup> I. Scurtu, *нав. дело*, 186-187.

Когалнићануа у оснивању ове установе. Поред тога, истакао је да Универзитет, као темељ за изградњу државе, проширује поља знања и истине, те је пожелео професорима и студентима да наставе да се баве учењем и науком, јер они представљају будућност отаџбине.<sup>172</sup> Два дана касније, краљ је заједно са ректором Универзитета обележио почетак нове академске године. Том приликом, Универзитету је даровао износ од 300.000 леја, како би се тим новцем помогли сиромашни студенти.<sup>173</sup>

Годину дана касније, краљ Карол је боравио у Јашију поводом још једног значајног догађаја. У лето 1912. године, на Тргу уједињења, откривен је споменик Александру Ј. Кузи. Позивајући се на уједињење кнежевина 1859. године, као један од најважнијих догађаја XIX века за Румуне, али и на остале успехе кнеза Кузе и његове седмогодишње владавине, краљ је нагласио значај овог периода, који је утро пут румунској независности.<sup>174</sup>

Иако је румунска уметност током друге половине XIX века доживела процват, многи румунски интелектуалци нису били задовољни начином на који је држава приступала њеном проучавању и неговању. Сматрајући да румунска уметност и њена историја заслужују да буду изучаване на факултету, истакнути етнолог, археолог, и историчар уметности, Александру Цигара-Самуркаш, је 1911. године изнео идеју да на Универзитету у Букурешту треба да се оснује катедра за историју уметности. Иако је румунска интелектуална елита подржала ово настојање, Универзитет, због унутрашњих сукоба, није озбиљно разматрао овај предлог. Ипак, иницијативу за оснивање ове катедре подржао је румунски државни врх, а на седницама скупштине током 1912. и 1913. године, расправљало се о значају историје уметности. Као последица ових расправа, марта 1914. године донета је одлука о оснивању катедре за историју уметности, при Факултету књижевности на Универзитету у Букурешту.<sup>175</sup>

С обзиром на то да је краљ Карол био посвећен модернизацији образовања, јачању академских институција, али и унапређењу услова за све студенте, код њега се јавила идеја о оснивању једне установе у Букурешту која ће помагати румунске

---

<sup>172</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 438-440; S. Cristescu, *нав. дело*, 485.

<sup>173</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 440-441.

<sup>174</sup> *Исто*, 453-454; S. Cristescu, *нав. дело*, 491.

<sup>175</sup> A. T. Samurcaș, *нав. дело*, 17-18.



студенте. Краљ је замишљао да би таква установа требало да пружи универзитетској омладини на једном месту богато опремљену библиотеку, која би била отворена током целог дана, затим место за састанке, као и штампарију у којој би штампали своје радове. Поред тога, ова установа би финансијски помагала сиромашне студенте, и тако би им омогућила да наставе студирање. Након разматрања и неопходних припрема, 1891. године основана је *Универзитетска фондација Карол I*, као државна институција. Финансијска средства за њено оснивање и рад обезбедио је сам краљ. Румунска академија, али и многобројни истакнути румунски интелектуалци, попут Титуа Мајорескуа и Теодора Росетија, донирали су библиотеци ове фондације на хиљаде књига.<sup>176</sup> Временом је све више студената посећивало зграду фондације, користећи њену библиотеку и размењујући искуства са својим колегама, а већ у првим годинама XX века интересовање је било толико велико, да није било довољно места за примање свих студената. Осим простора, недостајао је и довољан број књига за студенте, те су предузети кораци за набавку нових књига, и фонд библиотеке је из године у годину растао. Увидевши да зграда фондације не може да отвори врата свим заинтересованим студентима, краљ Карол је 1911. године решио да прошири зграду, и исте године почели су радови. На свечаном отварању реновиране зграде *Универзитетске фондације Карол I* маја 1914. године, краљ Карол је присутнима говорио о значају ове установе, која окупља универзитетску омладину жељну знања. Студенте је подсетио да не треба да запоставе културу и љубав према земљи, јер они иду у корак са науком, и њен су неодвојиви део. Водећи бригу о опстанку ове фондације, краљ Карол је желео да буде сигуран да ће она и после његове смрти наставити да ради са истом енергијом. Тестаментом јој је завештао износ од 600.000 леја, док је краљица Елизабета овој установи тестаментом оставила на располагање 100.000 леја.<sup>177</sup>

\*

Управо је краљица Елизабета била личност која је умногоме допринела неговању уметности у Румунији. Рођена у угледној породици, Елизабета од Вида је рано показивала наклоност и таленат према писању. Након што се 1869. године удала за румунског кнеза и преселила у Букурешт, око себе је окупила

---

<sup>176</sup> С. Apostol, „Fundatiia Universitară Carol I. Câteva considerații“, *Muzeul Național XI* (1999), 115-120.

<sup>177</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 485-486; С. Apostol, *нав. дело*, 118-119.

најистакнутије румунске интелектуалце тог времена, попут песника Михаја Еминескуа и Василеа Александрија. Након што је кнежевском пару преминула ћерка јединица, краљица Елизабета је утеху нашла у бављењу хуманитарним радом, али и финансијском помагању румунских песника, писаца, сликара и вајара. Осамдесетих година XIX века краљевски двор је постао средиште окупљања уметника, а и сама краљица је радо показивала своје таленте. Свирала је клавир, бавила се сликарством и писала кратке приче, а остала је упамћена по својој поезији, коју је писала под псеудонимом Кармен Силва. Поред тога, водила је рачуна о неговању различитих аспеката румунског идентитета, те је у Синаји окупљала људе са којима је вежбала традиционалне занате, а у јавности се неретко појављивала обучена у румунску народну одећу.<sup>178</sup> Што се тиче њеног хуманитарног рада, најзначајније место заузима оснивање удружења *Светло огњиште* (рум. *Vatra luminoasă*) намењено слепим људима, како би им се лакше пружила помоћ, и како се не би осећали усамљено. Краљ Карол је подржао Елизабетин рад, и у ову организацију уложио пола милиона леја, од којих је део искоришћен за исплату дугова, а део је остао за измиривање различитих потреба ове институције.<sup>179</sup>

Књижевна дела краљице Елизабете била су веома популарна у Немачкој, и с обзиром на то да се знало за њене склоности ка уметности, 1912. године постала председник клуба који је имао задатак да организује изложбу уметности у Берлину. На изложби је представљала румунске жене у уметности и занату, а уз то је приказивала и различите мотиве из румунске историје. На илустрованом каталогу изложбе била је приказана Елизабета у време Рата за независност (1877-1878), у румунској ношњи, и са натписом *Будућност државе ткале су жене*. Поред ње, у организацији ове изложбе учествовала је и принцеза Марија.<sup>180</sup>

\*

Током последњих осам година владавине краља Карола, највише пажње на подручју културе посвећено је музејској делатности. Румунски интелектуалци, водећи бригу о очувању румунске културе и традиције, почетком XX века су

---

<sup>178</sup> A. Rusan-Görbe, „Două poete cu sânge albastru: Regina Elisabeta a României și Împărăteasa Elisabeta a Austro-Ungariei“, *Revista de Artă și Istoria Artei III* (2020), 175-176; N. Moisescu, „Regina-poetă Carmen Sylva“, *Argesis – Studii și Comunicări IX* (2000), 468-470.

<sup>179</sup> S. Cristescu, *нав. дело*, 468-469.

<sup>180</sup> A. T. Samurcaș, *нав. дело*, 26-27.

предложили оснивање једног музеја у коме ће бити сакупљени етнографски предмети. Румунски државни врх заједно са министром културе Спируом Харетом прихватио се овог задатка, а декретом краља Карола 1906. године у Букурешту је основан Музеј етнографије и националне уметности. Декретом је одређено да зграда музеја буде на месту некадашње државне ковнице новца, док се не сагради посебна зграда која ће бити намењена искључиво овом музеју. За директора музеја постављен је Александру Цигара-Самуркаш, који је енергичним радом обогатио поставку музеја, али и организовао целокупан колектив. Устанак сељака 1907. године, али и немири у држави отежали су рад и прикупљање предмета за поставку, али је музеј ипак званично отворен у пролеће те године. На отварању је присуствовала краљевска породица, а краљица Елизабета је одржала говор у ком је истакла да ће се румунска будућа уметност рађати захваљујући прошлости и прецима, те да у томе лежи велики значај овог музеја.<sup>181</sup> С обзиром на то да је музеј само привремено био смештен на месту некадашње ковнице новца, 1912. године почела је изградња зграде како би се музеј преместио, и проширио своју поставку. Краљевска породица присуствовала је полагању камена темељца, подржавши на тај начин неговање и очување националне, традиционалне уметности, којој највише доприносе сељаци. Међутим, услед кризе у румунској спољној политици (1912-1914), коју су пратили и унутрашњи немири, али и због избијања Великог рата, изградња ове зграде текла је споро, а завршена је тек 1941. године.<sup>182</sup>

Годину дана након оснивања Музеја етнографије и националне уметности, Букурешт је добио још један музеј, овог пута посвећен природним наукама. У оквиру већ постојећег Природњачког музеја у Букурешту, након дугогодишњих припрема, 1908. године отворен је Музеј зоологије. Краљ Карол је свечано отворио ову установу, одржавши том приликом и говор у ком је истакао да је потребно да се много више пажње посвети природним наукама. Пожелео је да ова богата колекција животиња код младих људи пробуди жељу да се баве науком, али и да им помогне у будућим истраживањима.<sup>183</sup> Александру Цигара-Самуркаш је критиковао оснивање Музеја зоологије, сматрајући да је румунском народу далеко потребнији музеј који ће неговати дела румунских истакнутих уметника, и да је неопходно да се таква драгоцене дела сачувају од заборавља. На оснивање једног

---

<sup>181</sup> А. Т. Samurcaş, *Memorii I (1872-1910)*, Bucureşti 1991, 209-211, 229-230.

<sup>182</sup> *Исто*, 28-32.

<sup>183</sup> *Cuvântările Regelui Carol I*, 393.

оваквог музеја није се дуго чекало. Неколико месеци касније, Цигара-Самуркаш је добио задатак да изврши каталогизацију уметничких дела једног од најцењенијих румунских сликара, Теодора Амана. Од 1904. године радило се на идеји да се његова кућа у Букурешту, у којој је провео последње године живота, претвори у музеј. Након што је обавио посао, Цигара-Самуркаш је присуствовао састанку код краља Карола почетком августа 1908. године, на ком је представио Аманов каталог. Краљ, а касније и краљица, похвалили су овај рад. Музеј је отворен те године, а Цигара-Самуркаш је постао његов директор.<sup>184</sup> Нестабилна политичка ситуација у Румунији између 1907. и 1914. године утицала је на румунски државни врх да се мање посвети питањима која се тичу културе, а више горућим питањима унутрашње и спољне политике. Са друге стране, залагањима краља Карола и краљице Елизабете, културни живот Румуније није био запостављен.

---

<sup>184</sup> А. Т. Samurcaş, *Memorii I*, 248-250.

## Закључак

Владавина краља Карола трајала је четрдесет и осам година, и била је најдужа у Румунији. Овај период од скоро пола века, несумњиво је био један од најзначајнијих у румунској историји, и поставио је основу за даљи развој румунске државе.

На самом почетку XX века, изгледало је да румунска држава важи за једну од најстабилнијих у том делу Европе. Међутим, годинама занемаривани проблеми сељака приказали су праву слику Румуније. Иако је устанак сељака 1907. године озбиљно нарушио углед Румуније и пољуљао њену унутрашњу стабилност, у наредним годинама је румунски државни врх учинио све да се ти несрећни догађаји забораве, а положај сељака поправи. Мере које су донете нису решиле кључне проблеме румунског сељака жељног земље, али су представљале почетак за спровођење велике аграрне реформе, коју краљ Карол није доживео. Водећи се дисциплином пруског војника, румунски краљ је завео ред на политичкој сцени Румуније, пажљиво бирајући коме ће поверити најважније улоге. На тој позорници смењивали су се либерали и конзервативци, од којих је краљ очекивао да врше службу у складу са државним, али и његовим интересима.

Последњих осам година живота и владавине краља Карола, биле су обележене великим променама на Балканском полуострву. Анексиона криза, проглашење независности Бугарске и њено уздизање у ранг царевине, као и оснивање албанске државе, били су пропраћени у Румунији са великим интересовањем. Током тих последњих година, спољна политика краља Карола била је нарочито занимљива. Према Аустро-Угарској, краљ Карол је био врло опрезан, док је, са друге стране, Немачкој и њеном цару Вилхелму II био одан све до своје смрти. Румунију, чији је главни мото на Балкану био очување *статуса кво*, изненадио је савез балканских држава и обрачунавање са Османским царством. У намери да се избори за румунске интересе, краљ Карол је брижљиво пратио развој догађаја. Ратујући после 35 година, Румунија је себи извојевала проширивање територије, а њен краљ, престиж великог државника.

Спољнополитички успеси Румуније за време владавине краља Карола, остали су у сенци великог националног питања. Румуни из Трансилваније и

Буковине, али и они из Бесарабије, запомагали су, жељни уједињења са румунском државом. Њихове жеља је краљ Карол је настојао да утиша, иако су у јавном мњењу, напротив, бивали све гласнији. Велики рат је додатно појачао пропаганду у Румунији за ослобођењем њених поданика под влашћу Двојне монархије. Краљ Карол, у последњим месецима живота, нашао се у јако тешком положају. Његова смрт 10. октобра 1914. године, истовремено је изазвала и тугу и олакшање. У држави је нестала личност која је ватрено заговарала рат на страни Централних сила, али и личност која је готово пола века радила у интересу напретка Румуније и румунског народа. Смрћу краља Карола, и ступањем на престо његовог брата Фердинанда, отворено је ново поглавље румунске историје.

## Извори

### Необјављени извори

*Државни архив Србије:*

Посланство Краљевине Србије у Букурешту

### Објављени извори

#### Дипломатска грађа

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 1-2, ур. А. Раденић, Београд 1991-1998.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 1, св. 3-4, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Београд 2014.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 2, св. 1-4, ур. Љ. Алексић-Пејковић, Ж. Анић, Београд 2003-2008.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 1-2, ур. М. Војводић, Љ. Алексић-Пејковић, Београд 2010-2011.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 3, св. 3-5, ур. М. Војводић, Београд 2014.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 4, св. 1-4, ур. Љ. Алексић-Пејковић, К. Цамбазовски, Београд 2009-2015.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 5, св. 1-3, ур. М. Војводић, Београд 1984-1986.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 6, св. 1-2, ур. Д. Лукач, Београд 1981.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 6, св. 3, ур. К. Цамбазовски, Београд 1983.

*Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. 7, св. 1-2, ур. В. Дедијер, Ж. Анић, Београд 1980.

*Cartea Verde*, traduceriile de V. M. Ivanceanu, București 1913.

F. Șperlea, L. Drăghici, M. Stănescu, *Armata Română și răscoala din 1907*, București 2007.

### **Дневници, мемоари и писма**

S. Cristescu, *Carol I: Corespondența personală 1878-1912*, București 2005.

I. G. Duca, *Amintiri politice* vol. 1, München 1981.

N. Iorga, *Oamenii cari au fost*, București 1936.

A. Marghiloman, *Note politice (1897-1915)*, București 1927.

A. T. Samurçaș, *Memorii I-II (1872-1918)*, București 1991-1999.

### **Говори**

*Cuvântările Regelui Carol I (1887-1914)*, ediție îngrijită de C. C. Giurescu, București 1939.

### **Штампа**

*Политика*

N. Iorga, *Și Marea Răscoala Țărănească din 1907: Marturii documentare*, Iași 1984.

*Românul*

## **Литература**

### **Монографије**

В. Ђорђевић, *Европа и Балкан: Дипломатска историја балканских хришћанских држава у деветнаестом веку. Европа и Румунија* књ. 1, Београд 1911.

Н. Јорга, *Историја Румуна и њихове цивилизације*, Вршац 1935.



A. Митровић, *Продор на Балкан. Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908-1918*, Београд 2011.

Ч. Попов, *Грађанска Европа (1770-1914), Друштвена и политичка историја Европе (1971-1914)* књ. 3, Београд 2010.

Б. Стојић, *Француска и Балкански ратови (1912-1913)*, Београд 2017.

Д. Фундић, *Аустроугарска и настанак Албаније (1896-1914)*, Београд 2021.

К. Hitchins, *Rumania 1866-1947*, Oxford 1994.

A. Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice 1911-1913*, București 1998.

N. Iorga, *Supt trei regi: Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, București 1932.

I. I. Nistori, *Istoria Românilor* vol. 2, București 2003.

I. Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947), Carol I* vol. 1, București 2004.

V. Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea: 1900-1916*, Cluj-Napoca 1975.

### **Расправе и чланци**

М. Турушкин, „Придобивање Румуније на страни Антанте – циљ дипломатије Краљевине Србије (15/28. јул 1914 – 4/17. август 1916)“, *Темшиварски зборник 7* (2014), 9-39.

С. Apostol, „Fundatia Universitară Carol I. Câteva considerații“, *Muzeul Național XI* (1999), 115-122.

С. D. Bunghez, „Parlamentul și politica externă a României în ajunul Primului Război Mondial (februarie-iunie 1914)“, *Cercetări istorice XXXIII* (2014), 191-212.

- Ș. Constantinescu, „Regele Carol I și aspecte ale politicii externe românești la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX“, *Muzeul Național XIII* (2001), 193-199.
- R. Dinu, „King Charles I and Decision Making Process in the Romanian Foreign Policy before the First World War“, *Revista Arhivelor* 85 (2008), 121-139.
- Исти, „Romanian Foreign Policy From Berlin to Sarajevo, 1878-1914, Some Characteristics“, *Romanian and European Diplomacy From Cabinet diplomacy to the 21st century challenges*, Iași 2012, 206-235.
- S. Lascu, „The context of the assassination in Bucharest of Macedonian Romanian Ștefan Mihăileanu (1859-1900)-In the light of some epoch testimonies“, *Analele Universității din Craiova. Istorie Anul XXI Nr. 1(29)* (2016), 25-39.
- N. Moisescu, „Regina-poetă Carmen Sylva“, *Argesis – Studii și Comunicări IX* (2000), 467-472.
- D. S. Niculae, „Relațiile politice Româno-Bulgare de la tratatul de pace de la București din 1913 la intrarea bulgariei și româniei în primul război mondial (1913-1914)“, *Acta Moldaviae Meridionalis XXXVII* (2016), 225-237.
- A. Rusan-Görbe, „Două poete cu sânge albastru: Regina Elisabeta a României și Împărăteasa Elisabeta a Austro-Ungariei“, *Revista de Artă și Istoria Artei III* (2020), 173-180.
- D. Tutu. „România și războaiele balcanice“, *Acta Musei Napocensis XXI* (1984), 277-291.
- O. Velescu, „Regele Carol I și monumentele istorice“, *Muzeul Național XII* (2000), 211-224.